

Viltets positiva värden

Kungl. Skogs- och
Lantbruksakademiens
Årg. 142 • Nr 2 • År 2003

TIDSKRIFET

Ansvarig utgivare: Akademiens sekreterare och VD: Bruno Nilsson
Redaktör: Gunilla Agerlid

Viltets positiva värden

Konferens den 13 november 2002

Respektive författare ansvarar för sitt inlägg

Redovisningen sammanställd under medverkan av
akademijägmästare Bo Carlestål

Innehåll

Viltet – en resurs för många <i>Ulf Weinberg</i>	7
Viltets värde för den biologiska mångfalden <i>Lennart Nyman</i>	11
Svenskarnas syn på viltet – förr (1980) och idag (2001) <i>Göran Ericsson</i>	15
Naturens betydelse för hälsa och livskvalitet <i>Jill Westermark</i>	21
Det vilda i konsten <i>Allan Ellenius</i>	25
Hundar till nytta och nöje <i>Ulf Uddman</i>	31
Vilt och välfärdsekonomi <i>Mattias Boman</i>	35
Viltet en tillgång för markägarna <i>Erik Du Rietz</i>	41
Vilt och turism <i>Lisa Hörnsten</i>	45
Att sälja naturupplevelser <i>Kenneth Idensjö</i>	49
”Sova med björnar” svensk spetsprodukt i Edsbykogarna <i>Filip Hedberg</i>	51
Diskussion	57
Deltagarlista	69

Tidigare utgivna nummer finns uppräknade på omslagets tredje sida

Viltet – en resurs för många

ULF WEINBERG

Civiljägmästare
Bålsta

I en artikel år 1961 om miljöns betydelse för viltet skriver jägmästare Bo Österlöf, verksam vid Uddeholmsbolaget, att alla jägare och naturvänner med verkligt ansvar och intresse för våra vilda djur bör ställa som sitt huvudmål att söka medverka till en både artrik och individrik fauna i svenska marker. Han fortsätter med att säga att detta icke innebär att intresset uteslutande skall inriktas på s. k. jaktbara djurarter, utan ansträngningarna måste rimligen komma samtliga djurslag till godo.

Varför det bör vara så skall detta seminarium försöka att belysa. Min uppgift är nu att inledningsvis med tämligen breda penseldrag försöka redovisa den mångskiftande, positiva effekten av vilt i vårt samhälle. Allt går ju inte att ta upp, allt går ju inte heller att fördjupa sig i – det skulle kräva långt mera resurser och tid än vad vi har till förfogande. Akademiens förhoppning är emellertid att vad som nu sägs idag skall leda till en bättre förståelse för vad vårt vilt, dvs. vilda däggdjur och fåglar, betyder som tillgång i olika avseenden.

Biologisk mångfald och jaktobjekt

Viktigast av allt är ju viltet som en del av den biologiska mångfalden, vilket vi strax får höra mera om. När man talat om viltet som en resurs har det dock för det mesta hittills rört sig om viltet som jaktobjekt, som producent av skinn eller som skapare av trofeer. Naturligtvis har detta stor betydelse. Många arbetstillfällen är nämligen direkt en följd av jakten. Vi behöver bara nämna tjänster inom jaktadministrationen, såväl på den statliga som på den ideella sidan. Till detta kan vi också lägga yrkesjägare och jaktansvariga på exempelvis större gods eller skogsbolag liksom fågelstationernas personal, guider i olika reservat etc. Även viltforskarna hör givetvis hit. Alla dessa kategorier har sin försörjning grundad på viltet.

Detta gäller naturligtvis också markägarna i större eller mindre omfattning. Jakten är ju knuten till jordägandet här i landet, vilket innebär inkomster antingen direkt genom

egen jakt eller genom jaktarrenden eller avgifter för korttidsupplåtelse. Vi får ju höra mera om detta under dagen men rent allmänt kan sägas att intäkterna för jaktarrenden under en lång tid bara gått uppåt, vilket inte kan sägas om intäkterna varken från jord- eller skogsbruket.

Skinn och trofeer

När det gäller skinn och trofeer av vilt så ger dessa också åtskilliga arbetstillfällen. Vi har hela kåren av djurkonservatorer och naturligtvis en och annan konservator som försörjer sig på att restaurera målningar med bl. a. vilt som motiv. På skinnsidan har vi körsnärerna och exempelvis firmor som arbetar med beredning av skinn och framställning av olika skinnprodukter. Visserligen anser vissa kategorier i samhället att kläder av skinn från djur skall man inte bära men vilket som är mest miljövänligt – att bära kläder från djur fällda i vilt tillstånd eller kläder tillverkade av olika syntetiska material genom kanske långtgående kemiska processer – är dock ännu inte utrett.

Jakthundar

Nära kopplat till jakten är ju också verksamheten med uppfödning och dressyr av jakthundar. Vad detta innebär ifråga om exempelvis arbetstillfällen får vi ju höra mera om under dagen. Att det är en tämligen omfattande verksamhet är emellertid klart.

Viltet som livsmedel och åskådningsobjekt

Så har vi då viltet som producent av högklassigt livsmedel. I alla tider har viltkött ansetts vara något mycket förnämligt att sätta på bordet. Låt oss titta på vad doktor Charles Emil Hagdahl säger om några viltarter i sin beröm-

da bok från 1879 "Kokkonsten som vetenskap och konst." När det gäller fasanen, som uppenbarligen är en av hans favoriter, citerar han den franske skriftställaren och gourmanden Brillat-Savarin. Han uttryckte sig så att en fasan preparerad efter konstens regler vore värd att serveras för änglar, om de ännu, som i gubben Loths dagar, gjorde resor här på jorden.

Vad haren beträffar är Hagdahl ännu mera lyrisk. Han konstaterar att djuret varit utsatt för förtal; man har misskänt hans djupsinniga utseende och sagt att hans mörka kött vore disponerande för hypokondri, alltså svårmod. Emellertid, amatörer, kockar och krypskyttar är alla eniga om att en ung hare är det lätt-smältaste, lättstektaste och lättast åtkomliga viltbråd som kan uppsåras; en lysande upprättelse för denna, de fria fältens fyrbenta filosof, vilken sålunda är mera värd än sitt rykte, vilket, enligt Hagdahl, man inte alltid kan säga om hans medbröder på två ben.

Viltköttet är fettsnålt och fritt från antibiotika och utgör faktiskt, tillsammans med fisk, en viktig del av basfödan för vissa befolkningsgrupper i vårt samhälle – något som inte alla har klart för sig. Även om det mesta av det viltkött som produceras i Sverige stannar ute hos jägarna och deras kontaktnät så utgör det, tillsammans med det importerade viltköttet, ett inte föraktligt underlag för livsmedelsindustrin och skapar alltså arbetstillfällen även där. Enbart i Sverige handlar det ju om flera hundra tusen vilt som fälls årligen.

Också uppfödning, försäljning och förevisning av levande vilt förekommer i vårt land, även om det inte sker i någon större skala. Vissa arbetstillfällen ger emellertid också detta upphov till, bl. a. när det gäller djurparker som också har stor betydelse när det gäller kunskapen om vilt.

Viltet som miljöindikator

Nära anknuten till livsmedelssidan och till vår hälsa över huvud taget har vi viltets betydel-

se som miljöindikator. Vid flera tillfällen har vi med hjälp av viltet kunnat upptäcka sjukdom och förgiftning i vår miljö – något som mycket väl skulle kunna drabba oss själva. Alla känner vi till problemen med det kvicksilverbetade utsädet på 1960-talet och med DDT- och PCB-spridningen, vars negativa effekter inte på långt när är över. Här, som i vissa andra fall, var det viltet som drabbades och som blev en varningssignal för oss människor och som krävde motåtgärder.

Jaktmedel och turism

Jag övergår nu till någonting helt annat, nämligen ett stort och mycket diversifierat område där viltet utgör basen för många arbetstillfällen. Det handlar bl. a. om vad någon mycket vanvördigt kallat för "Kulor, krut och pryglar." Att det rör sig om vapen, ammunition, fångstredskap och andra jaktmedel, exempelvis kikarsikten, knivar, ryggsäckar och kommunikationsapparater är inte svårt att inse. Men det handlar också om kikare för ornitologiskt bruk, kläder, speciellt utformade för jakt eller viltstudier, särskilda typer av skodon, etc. Även en del transportmedel hör hemma i den här kategorin, exempelvis olika former av älgdragare, liksom vissa typer av bilar som tagits fram och marknadsförs efter att man sneplat på också den kundkategori som jägare, ornitologer, viltforskare m.fl. utgör.

Verksamheten är således mycket mångskiftande och ger arbetstillfällen på många olika håll, både i producent- och försäljningsledet.

Ett annat, alltmer växande område, där viltet i vissa sammanhang utgör förutsättningen, är turismen. Det handlar bl.a. om gästjägare, älg- och sälsafaris, samt exkursioner för att få höra vargar yla eller för att få se olika fågelarter. För att tillgodose turisterna rör det sig också om produktion och försäljning av en mängd olika föremål, baserade på vilt, exempelvis vykort med viltmotiv – ofta älg-, trä-

figurer föreställande vargar, björnar eller älgar, produkter av älghorn m.m. Det mest fantasifulla för närvarande är väl försäljning av älgspilling på burk till hågade spekulanter från kontinenten. Visste ni förresten att man nu börjat göra papper av älgspilling – även detta till fromma för bl.a. turister.

All denna verksamhet för ju också, i likhet med annan turism, med sig övernattningar, inköp av livsmedel, bensin etc. – alltså arbetstillfällen och intäkter.

Massmedial verksamhet

De flesta av oss tittar nog på TV:s naturprogram och har klart för oss att viltet här spelar en mycket viktig roll. Därmed är vi inne på ett område som har vuxit kolossalt under senare år, nämligen den massmediala verksamheten med viltet och/eller jakten som motiv.

På 1960-talet var det fullkomligt otänkbart att TV skulle visa en scen då ett rovdjur tog ett byte. Det ansågs alltför stötande. Numera finns det inga restriktioner av det slaget, så vitt jag känner till. Antalet naturprogram har också ökat, bl.a. eftersom vi nu har många fler kanaler att titta på. Vi har då också en mycket mer omfattande verksamhet med filmning och fotografering av vilt – fotografier som alltså försörjer sig helt eller delvis på detta.

Vi har även en ganska omfattande produktion av böcker, broschyrer, noveller etc. som på ett eller annat sätt handlar om vilt – exempelvis fågelböcker, vackra presentböcker, jakt- och andra friluftstidskrifter o.s.v. Allt detta skapar mestadels glädje, både i fält och i hemmen, men också arbetstillfällen i olika led. Tänk bara på alla julkort med domherrar eller ekorrar på.

Vi har också en skatt med sagoböcker och barnvisor där olika viltarter är huvudpersoner. Den mest kände är väl Nalle Puh men för svensk del kan vi ju exemplifiera med Elsa Beskows sagor och teckningar samt "Mors lilla Olle", "Rödluvan" och "Ekornn satt i granen".

Ett särskilt kapitel är viltet i dags- eller veckopressen. Under min långa tid som chef för faunaenheten på Naturvårdsverket var jag van vid att varje dag ringde det åtminstone någon journalist för att fråga om något som hade med vilt eller jakt att göra. Vissa perioder, då något särskilt hade hänt, kunde anstormningen av intresserade eller ibland bara kritiska journalister vara monumental. Så bytte jag arbete 1987 och blev chef för en enhet som arbetade med förvaltning av nationalparker och naturreservat – ett av landets största markinnehav för övrigt. Under hela första året efter arbetsbytet var det bara sammanlagt fem journalister som hörde av sig. Tre av dem ville tala om jakt.

Så stor var och säkert fortfarande är alltså skillnaden i det massmediala intresset när det gäller dessa olika typer av verksamheter.

Viltet i konsten

Viltet i skrift och bild i olika publikationer ligger ju mycket nära viltet i konsten i form av måleri och skulptur – från de gamla hållristningarna till Liljefors, bröderna von Wright, Bruswitz och Wiberg i våra dagar. Allt detta får vi ju strax höra mera om men att döma av de olika auktionsbolagens annonser mäter sig vissa tavlor med vilt som motiv tämligen väl med Zorns kullor vad värdet beträffar.

Också inom balettkonsten spelar viltet en roll. Tänk bara på den allra mest berömda baletten av alla, nämligen "Svansjön".

Viltet och vår hälsa

Sist men inte minst har vi viltets betydelse för bättre hälsovärden genom att viltet lockar till

utomhusvistelser med därav följande konditionshöjning. Antalet dagar som jägare, ornitologer, medlemmar i Naturskyddsföreningen, Friluftsrämjandet, Scoutförbundet, m.fl. organisationer årligen tillbringar i fält är mycket stort. Värdet därav kan knappast överskattas eftersom det inte bara ger en förbättrad kondition utan också en viktig social samvaro och medför att vardagsbekymren antar mera normala proportioner eller – i vissa sammanhang – t.o.m. glöms bort helt.

Slutligen, viltet har ett estetiskt värde genom att det ger olika skönhetsupplevelser. Ett fönster i huset som vette mot ett fält eller en inäga, där man kunde se vilt, kallade min far för "ett vänligt fönster". Sådana har vi lyckligtvis många i vårt land och åtskilliga av de synupplevelser som vi får genom sådana fönster eller i andra sammanhang bränner sig fast på näthinnan och kan många år efteråt tas fram för påseende vid stämningsfulla tillfällen. Även om sådana värden är svåra, ja nästan omöjliga, att mäta i kronor, är de likafullt för den enskilde personen av oskattbart värde. Eller, som den på sin tid välkände hundmannen och jägaren Mårten Ulfson Kalling säger i sin bok "På gröna stigar". "Den, som med levande intresse och vaket sinne mottager av det underbara, som naturen bjuder, har fått en stor gåva, bestående och bärande inför livets alla påfrestningar".

Sammanfattningsvis, viltet finns på skilda sätt och i olika skepnader överallt i vårt samhälle. Det har ett positivt värde som är långt större än vad vi hittills insett. Det är därför viktigt att viltet framöver också får de resurser från olika håll och på olika nivåer som det förtjänar.

Viltets värde för den biologiska mångfalden

LENNART NYMAN

Naturvårdschef

WWF

Stockholm

Alla arter är lika, men vissa är mer lika än andra

För att börja med titeln på föredraget: Alla djurarter som kan klassificeras som "vilt" utgör en del av den biologiska mångfalden, oavsett vilken "nivå" av biologisk mångfald som vi avser – ekosystem, arter eller genetisk variation. Detsamma gäller naturligtvis även alla andra arter av allt liv på jorden. Objektivt kan man alltså tycka att alla arter också har samma biologiska värde, dvs. att det bara är människan som värdesätter vissa arter högre än andra, men så lätt är det inte!

Vi vet erfarenhetsmässigt att vissa arter av djur och växter har större total inverkan på ett ekosystem än andra, åtminstone i den skala som människor kan uppfatta – utan mikroskop. Sådana arter kallas ofta "nyckelarter" och man brukar säga att de har en dominoeffekt i sitt ekosystem. Den björkskog som växer upp på hyggen i en granskog är ett sådant exempel, blåbärsris och ekar är andra. Detsamma gäller många arter vilt. Klövvilt-

stammar i onaturligt täta populationer har stor påverkan på ung tallskog, bävern ökar arealen våtmarker på skogens och det fritt rinnande vattnets bekostnad. Savanner som betas av t.ex. både elefant och noshörning är rikare på arter av både djur och växter är sådana savanner där dessa arter saknas. Ett annat vilt har också en bevisat stor positiv inverkan på antalet arter, nämligen vildsvinet. Skogsområden som bökas av vildsvin hyser fler arter av växter än sådana som inte har vildsvin. Samma positiva korrelation finns mellan naturbetesmarker som betas av kor, får eller hästar jämfört med igenväxande, ohävdade betesmarker.

Generellt har det visat sig att naturligt förekommande predatorer, som stora rovdjur, ökar den biologiska mångfalden i de ekosystem de förekommer, vare sig det gäller skogar, savanner, sjöar eller hav. De ekosystem som är mest kompletta – ur naturens synpunkt – har helt enkelt den största biologiska mångfalden räknat som antalet arter.

Människan – det största hotet mot den biologiska mångfalden

Under årtusendena har människan utrotat många av dessa "viltnyckelarter", men människan har också spridit "nyckelarter" av generalister som nästan lyckats utrota hela ekosystem, t.ex. råttor, katter och getter. Människans jakt har alltid varit alltför effektiv för det naturligt förekommande viltet. Redan för ca 10 000 år sedan lyckades den mycket glest förekommande, materiellt primitiva indianbefolkningen i Amerika utrota hela megafaunan (det stora viltet). De enda storväxta arter som de invandrande européerna nästan "lyckades" utrota under de senaste drygt hundra åren var buffeln och vargen. När polynesierna spred sig över Stilla Havets övärld utrotade de minst hälften av de inhemska (endemiska) arterna, och maoriernas landstigning på Nya Zeeland innebar att hela övärdens megafauna av gigantiska fåglar utan flygförmåga försvann. Efter det att människan kommit till Madagaskar för ca 1500 år sedan utrotades nästan alla stora landlevande djur, t.ex. ett tiotal arter s.k. elefantfåglar, lemurer stora som gorillor, en art pygméflothäst, en art jordsvin och två arter stora landsköldpaddor.

Människan är alltså, både när det gäller jakt och allmän miljöförstörrelse, det stora hotet mot all biologisk mångfald – inklusive alla arter som kan klassificeras som vilt. Redan innan människan kom till världen för några hundra tusen år sedan varierade den biologiska mångfalden. Groddjuren hade sin "topp" under karbon och perm, reptilerna under jura och krita. Naturliga utrotningsvågor verkar ha inträffat med ca 30 miljoner års intervall. Vissa innebar att ca 90% av alla arter dog ut. Den sjätte stora utrotningsvågen är vi mitt inne i, och det är endast människan som är ansvarig för den. En teoretisk beräkning av det nuvarande artutdöendet, bara som en följd av de tropiska skogarnas försvinnande, tyder på att ca 3 arter/timme försvinner irreversibelt. Ca 99,9% av dessa arter är mikro-

skopiska och okända för vetenskapen, men principen är ändå skrämmande. Det vi förstör och utrotar kommer inte att kunna återskapas av naturen under den tid vår art finns kvar på jorden. Det är i sig ett viktigt argument för att försöka bevara varje del av mångfalden som fortfarande finns kvar, vilt eller ej.

Ju större vilt desto större problem

Generellt kan man säga att de stora djur som vi jagar löper störst risk att dö ut. De har sen könsmodnighet, lång generationstid, liten avkomma, ofta små populationer och kräver stora områden för sin existens. Det finns också en principiell skillnad mellan rovdjur och deras bytesdjur. Rovdjur har ofta stabila populationsförändringar, små populationer och är mindre påverkade av extrema vädersituationer. Deras bytesdjur däremot har ofta stora och snabba fluktuationer i sin populationsstorlek, finns i stora populationer och påverkas starkt av väderförhållanden, t.ex. kombinationen sträng kyla och djup snö. Det finns en biologisk tumregel som säger att antalet arter fördubblas om ekosystemets yta ökar tio gånger i storlek. Ju större område arterna har till sitt förfogande desto fler arter "får plats" och desto större chans har de att överleva. När vi bedömer förekomsten av vilt i olika storleksklasser finns också en tumregel, som verkar åt andra hållet. Om en arts storlek är ca 1 tusendel av en annan art så finns det ca 10 gånger fler arter av den mindre arten. Antalet arter möss är alltså ca 10 x större än antalet arter hjortdjur!

Bevarande genom nyttjande

Det säkraste sättet att långsiktigt bevara den biologiska mångfald som viltet utgör är att beskatta den – under vissa förutsättningar. Generellt kan man säga att ett uthålligt nytt-

jande av alla förnybara naturresurser är det bästa sättet att garantera långsiktig överlevnad. När det gäller vilt, och faktiskt generellt, bör man lägga till att balansen mellan bevarande och uthålligt nyttjande dessutom måste förankras hos lokalbefolkningen och/eller den ursprungsbefolkning som finns inom viltets revir. Ekvationen har alltså tre ingredienser – samverkan, bevarande och uthålligt nyttjande (jakt). Alla vet hur svårt det är att balansera en trebent stol ...

Den naturliga biologiska mångfalden, med alla sina arter på olika trofinivåer (rovdjur, växtätare etc.) har sitt pris. Ekosystem med många arter ger större stabilitet åt ekosystemet, men detta i sin tur betyder också att behovet av människans reglerande roll minskar. Fler arter, speciellt av rovdjur, ger helt enkelt mindre utbyte för människan av annat vilt. Bevarande genom nyttjande gör att människan blir en av flera predatorer på t.ex. klövvilt, skogshöns och hare. Den årliga räntan i form av populationstillväxt hos viltet skall delas med andra. Bara vår art har möjlighet att utrota vilt. Vår art är nämligen den överlägsna generalisten – vi kan välja att utrota i princip alla arter, i grupp (ekosystem) eller individuellt.

Den "naturliga" predatoren (rovdjuret) är däremot tvungen att leva i viss ostadig balans med sina bytesdjur. Samspelet mellan varg och älg på Isle Royale i Övre sjön i Nordamerika är ett utmärkt exempel på detta. Exemplet visar också hur både älg och varg kan uppfylla sin naturliga funktion i ekosystemet, som här omfattar hela ön.

Hoten mot viltet

Det finns alltså två övergripande hot mot den del av den biologiska mångfalden som viltet utgör – krympande ekosystem och alltför hård jakt. Minskning och fragmentering av ekosystemen, t.ex. skogsområdena, och alltför omfattande jakt ger var för sig i princip

samma effekter: ökad risk för inavel, demografiska störningar och slumpeffekter. Hoten mot viltet är dessutom artspecifikt, varför varje art måste bedömas utifrån sin populationsbiologi och de "krav" som den ställer på omgivningen.

Vilka krav ställer livskraftiga populationer?

Det finns också andra komplicerande krav. Vissa arter kan vara så sällsynta, nationellt eller globalt, att deras skyddsstatus finns reglerade i lagar och konventioner. Det kan medföra att beskattning över huvud taget inte tillåts ens på "räntan", eftersom "kapitalet" (baspopulationen) är för litet för att garantera den långsiktiga överlevnaden. Begreppet "livskraftig population" används för att försöka definiera vid vilken miniminivå en art "vilt" kan beskattas utan att man riskerar artens långsiktiga överlevnad. Det finns tyvärr ingen definition på "livskraftig population" som alla kan ställa sig bakom. Ett försök att kort definiera begreppet kan vara att man menar "en population vars långsiktiga överlevnad inte är hotad i ett 50-årigt perspektiv (eller ca 10 generationer) och att risken för utdöende inte bör vara större än ca 1–5%".

En beskattning av vilt kan alltså tillåtas om:

- 1) arten finns i en livskraftig population,
- 2) man endast tar "människans andel" av populationens årliga tillväxt ("räntan"),
- 3) den inte innebär en minskning av artens genetiska status i landet,
- 4) arten inte innefattas i hotlistor, lagar eller konventioner som förbjuder jakt.

Det framtida viltet i den globala uppvärmningens spår

Det finns en stor samstämmighet om hastigheten och förändringsgraden när det gäller den globala uppvärmningen. Uppvärmningen

ökar mot norr, vilket kommer att ge oss kortare och varmare vintrar. I samband med att även nederbörden förväntas öka kan vintrarna även ge större snödjup. När fjällbjörken breder ut sig över nuvarande trädgräns trängs lämlar och fjällripa undan, vilket påverkar t.ex. jaktfalk, fjälluggla och fjällräv. Fjällräven får än mer konkurrens av den redan nu expanderande rödräven i fjällen. Gässen kommer att påverkas av den ökande nederbörden. Klövviltet – både ren, älg och rådjur – kommer att få allt svårare att klara det ökande snödjupet. I samband med att skogsgränsen flyttas mot norr följer de stora rovdjuren (biomgeneralisterna) med, vilket ökar trycket på klövvilt, hare och skogshöns.

”Nya” viltarter är också på väg. Mårdhunden drar sig sakta söderut, längs kusten. Tvättbjörnen kommer snart att ta sig över Öresund in i Sydsverige. Dessa två generalister kan komma att öka trycket på fågelfaunan,

även om inte i lika hög grad som en annan införd art – minken. Redan om ca 50 år kan vi ha en situation i landet där den biologiska mångfalden ser väsentligt annorlunda ut än idag, åtminstone när det gäller geografisk spridning och populationsstorlek.

Tolerans och ödmjukhet inför den biologiska mångfalden

Jag tycker att det är högst rimligt att vi visar lite tolerans mot den biologiska mångfald som vi är en del av och fullständigt beroende av, både på kort och lång sikt! Ödmjukhet inför mångfalden kan också vara på sin plats. Som den amerikanske ekologen Edward O. Wilson uttryckt det: ”Om alla insekter och leddjur försvann skulle människan bara klara sig ett par månader, men insekterna klarar sig utmärkt utan oss!”

Svenskarnas syn på viltet – förr (1980) och idag (2001)

GÖRAN ERICSSON

Docent

Institutionen för Skoglig Zooekologi, SLU
Umeå

Inledning

Vilt, alla vilda däggdjur och fåglar (Jaktlagen SFS 1987:259), är något som berör en stor del av den svenska befolkningen både indirekt och direkt via yrkes- och friluftsliv. Historiskt sett har mänskligt liv och vårt beteende utvecklats i ett nära samspel med den omgivande miljön, men dagens tilltagande urbanisering kan bidra till att fjärma oss från djur och natur. Hur viktigt är viltet för svenskarna i dag? Urbaniseringen bidrar också till att kunskap om djur, natur och vilt kommer att överföras på andra sätt än via direkta erfarenheter, som att bo nära naturen eller arbeta i yrken som har någon koppling till djur och natur. I dag bor och lever ett minskande antal svenskar på landsbygden, färre arbetar inom jord-, skogsbruk, fiske och andra relaterade näringar. Näringar med en traditionellt stark koppling till djur och natur. En direkt konsekvens av det är att folk kommer att basera sina ställningstaganden mer på känslomäs-

signa grunder än egen förvärvad erfarenhet och kunskap (se exempelvis Kellert 1978, 1996, Ericsson och Heberlein 2002a).

Utifrån tidigare undersökningar har man antagit att människor utvecklar en etik om vad som är rätt och fel vad gäller naturen om man också tar aktiv del i friluftaktiviteter som exempelvis fågelskådning, bärplockning, jakt och fiske (exempelvis Holsman 1999, 2000). Aktiviteter med en direkt koppling till djur och natur som gör att man får egna erfarenheter och nya kunskaper. Bland de första som undersökte det var två amerikanska forskare, Dunlap and Heffernan, som redan 1975 visade på ett positivt samband mellan friluftsliv och miljömedvetenhet. Vi kan därför på goda grunder anta att människors uppfattning om djur och natur till stor del baseras på deras deltagande i uteaktiviteter där de får en egen, direkt förvärvad erfarenhet. Inom socialpsykologin har man visat att direkta erfarenheter också leder till starkare och mer centrala attityder. Det har vi också konsta-

terat vad gäller attityden till varg i Sverige (Ericsson och Heberlein 2002a, b). Yngre personer, personer som växt upp i större tätorter/städer samt personer som nu bor i större tätorter/städer är genomgående mer positiva till varg. Färre av dem har negativa erfarenheter av varg, och är därför mer positiva till varg.

Vad har hänt sedan 1980? Har svenskarnas inställning till vilda däggdjur och fåglar förändrats? Den förväntan vi har är att man i dag inte är lika positivt inställd till vilt och viltvård som man var 1980. Sverige är nu ett mer urbaniserat land, med färre personer som bor och verkar på landsbygden. Färre människor arbetar också i dag inom de sektorer där man har direkt kontakt med djur och natur (<http://www.scb.se>). För att översiktligt besvara om något har förändrats sedan 1980 ställde vi samma frågor 2001 till ett representativt urval av den svenska befolkningen mellan 16 och 65 år. Här redovisar vi översiktligt delresultat från en undersökning som studerar om svenskarnas syn på vilt och viltvård har förändrats sedan 1980. Vi redovisar tidigare publicerade data från vår nationella undersökning 2001 (Ericsson och Heberlein 2002a, b, c) och jämför dessa med resultaten från den nationella undersökningen Vilt och Jakt (Norling m.fl. 1981) som gjordes på uppdrag av dåvarande jakt- och viltvårdsberedningen.

Undersökningens utformning och genomförande

För att studera svenskarnas inställning till vilt genomfördes en brevundersökning till allmänheten. (N=5 799 000 personer) 16 till 65 år i Sverige (<http://www.scb.se>). Vi använde ett slumpmässigt urval (n=1052 personer) från befolkningsregistret PAR (SE-117 90 Stockholm). PAR har tillgång till det kompletta, kontinuerligt uppdaterade befolkningsregistret över Sverige. Vi valde att använda en brevundersökning istället för en telefonundersökning, bland annat för att minska undersök-

ningsfelet som kan komma av att människor i telefonundersökningar tenderar att ge det socialt accepterade svaret och för att minska andra felkällor förknippade med telefonundersökningar. Låga svarsfrekvenser är ett tilltagande problem i telefonundersökningar (Dillman 2000). Undersökningen genomfördes mellan december 2000 och februari 2001. Vi använde oss av fyra personligt anpassade utskick och en avslutande telefonuppföljning till ett urval av icke-svarande.

Efter att ha räknat bort dem som vi inte kunde nå fick vi ett effektivt stickprov på 1022 personer varav 758 personer besvarade undersökningen vilket gav en svarsfrekvens på 74% (758/1022). Vi upprepade tre frågor och fyra påståenden om vilt och viltvård från undersökningen 1980. Först ställde vi tre frågor:

- Hur intresserad är du av att vara i skog och mark? (*Mycket intresserad, Ganska intresserad, Inte speciellt intresserad, Ointresserad*).
- Är ditt intresse för skog och mark beroende av att det finns vilt där, dvs. vilda djur och fåglar? (*I mycket hög grad, I ganska hög grad, I ganska låg grad, Inte alls*).
- Tycker du att det är viktigt att det finns vilt där du bor? (*Mycket viktigt, Ganska viktigt, Inte speciellt viktigt, Oviktigt*).

Därefter testade vi fyra påståenden kopplade till vilt och viltvård. Vi bad respondenterna att svara på hur angelägna de tyckte att följande viltvårdsåtgärder var. (*Mycket angeläget, Ganska angeläget, Inte speciellt angeläget, Inte alls angeläget*).

- Att skydda och stödja utrotningshotade arter, t.ex. varg.
- Att stödja de viltarter i närmiljön som allmänheten oftast kommer i kontakt med, t.ex. älg, rådjur, hare, fasan.
- Att stödja de ur ekonomisk synvinkel mest betydelsefulla viltarterna, t.ex. älg, rådjur, fältfågel.
- Att hålla nere vissa rovdjursarter och deras skadeverknings på vilt.

Det första påståendet var något modifierat jämfört med 1980. Den ursprungliga ordalydelsen var "Att skydda och stödja utrotningshotade arter, t.ex. varg och havsörn". Eftersom havsörnen inte längre klassas som utrotningshotad ströks havsörn från påståendet.

År 1980 besvarade 2011 av 3006 tillfrågade personer undersökningen vilket gav en svarsfrekvens på 67% (Norling m.fl. 1981).

Resultat

Svenskarna säger att de fortsatt är mycket intresserade av att vara i skog och mark. I dag svarar dock en lägre andel (84%) att de är mycket eller ganska intresserade jämfört med 1980 (92%) (tabell 1). Visserligen är nedgången på 8% från 1980 statistiskt säkerställd ($p < 0.0003$), men vi befinner oss fortfarande på en mycket hög nivå – åtta av tio svenskar mellan 16 och 65 år är intresserade av att vara i skog och mark. De direkt viltrelaterade

frågorna visar på ett minskat intresse från allmänheten utom för de frågor som handlar om vilt- och faunavård (tabell 1). Den största nedgången uppvisar frågan "Är ditt intresse för skog och mark beroende av att det finns vilt där, dvs. vilda djur och fåglar?" I dag anser bara 62% av svenskarna att deras intresse i hög eller mycket hög grad är beroende av att vilt finns i miljön. 1980 var motsvarande siffra 84%, en minskning på hela 22% ($p < 0.0001$). Att vilt är mindre centralt i dag för den svenska allmänheten stärks också av den stora minskningen (-21%) på frågan "Tycker du att det är viktigt att det finns vilt där du bor?" Nu anser 71% jämfört med 92% år 1980 att det är mycket eller ganska viktigt att det finns vilt där de bor, men även det får anses vara fortsatt en relativt hög nivå.

Av de viltvårdsrelaterade påståendena 5–7 (tabell 1) så uppvisar två påståenden en ökning, och till ett påstående är allmänheten oförändrat svagt positiv. Hela nio av tio svenskar anser idag att det är mycket eller

Tabell 1. Fyra påståenden om skog, vilt och viltvård som ställdes till den svenska allmänheten i 1980 (Norling m fl. 1981) och 2001. Alla tabellvärden i procent. Statistiska signifikansnivåer: * $p < 0.05$, ** $p < 0.001$, *** $p < 0.0001$.

		1980	2001	Skillnad 2001–1980
1. Hur intresserad är du av att vara i skog och mark?	Mycket/ganska intresserade	92	84	-8%**
2. Är ditt intresse för skog och mark beroende av att det finns vilt där, dvs. vilda djur och fåglar?	Mycket, ganska hög grad	84	62	-22%***
3. Tycker du att det är viktigt att det finns vilt där du bor?	Mycket/ganska viktigt	92	71	-21%***
4. Att skydda och stödja utrotningshotade arter t.ex. varg.	Mycket/ganska angeläget	92	87	-5%**
<i>Hur angelägna tycker du att följande åtgärder är:</i>				
5. Att stödja de viltarter i närmiljön som man oftast kommer i kontakt med, t.ex. älg, rådjur, hare, fasan.	Mycket/ganska angeläget	86	91	+5%**
6. Att stödja de ur ekonomisk synvinkel mest betydelsefulla viltarterna, t.ex. älg, rådjur, fåltfågel.	Mycket/ganska angeläget	66	71	+5%*
7. Att hålla nere vissa rovdjursarter och deras skadeverkningar på vilt.	Mycket/ganska angeläget	59	59	0

ganska angeläget att stödja de viltarter i närmiljön som man oftast kommer i kontakt med. Sju av tio svenskar anser det angeläget att stödja de ur ekonomisk synvinkel mest betydelsefulla arterna. Båda dessa påståenden (5–6) uppvisar en ökning på 5% ($p=0.0001$, respektive $p=0.011$). Att det är angeläget att hålla nere vissa rovdjursarter och deras skadeverkningar på anser oförändrat 59%.

Slutsatser och trender

Ökat intresse för viltvård

Betydelsen av vilt, dvs. vilda däggdjur och fåglar har minskat för den breda svenska allmänheten, utan tvekan. Dock, stödet för vilda djur och viltvård befinner sig fortfarande på en mycket hög nivå. Svaren i undersökningen pekar på att vi kan se ett ökat intresse för djur i vår närmiljö, men att de är mindre centrala för vårt liv i dag. Djuren där vi bor och verkar är viktiga, liksom de djur som vi kommer i kontakt med och har egen direkt förvärvad erfarenhet av. Däremot kanske inte djur som järvar är lika viktiga för den breda allmänheten. Djur långt borta som vi inte stöter på så ofta kan vara svårare att känna starkt för. Skog och vilda djur är dock fortsatt mycket centrala företeelser för oss svenskar, men en förändring kan vara på väg. Frågan är om vi är i början eller i slutet av vår förändring mot ett minskat allmänt direkt intresse för vilt, och om det ökade intresset för viltvård består.

Parallellt med urbaniseringen och den gröna revolutionen antas intresset för djur och natur ha ökat inom vissa demografiska grupper i samhället, vilket har skapat en förväntan att människor också kommer att engagera sig mer i frågor som rör miljö och natur. Så verkar dock inte vara fallet i dag. Resultaten i denna undersökning motsäger det, liksom att många organisationer inom natur- och miljöområdet har minskande eller relativt stabila medlemstal i dag. Däremot kan det vara så att

minoriteter får ett större genomslag i den allmänna debatten i dag än tidigare, minoriteter som tydligt visar att de är för eller emot frågor som rör djur och natur. Svenskarna har också i dag förändrat sitt utövandemönster vad gäller naturen (Lindhagen och Hörnsten 2000). Vi utnyttjar naturen mindre intensivt och frekvent i dag som privatpersoner på vår fritid.

Att stödet för vilt- och faunavård i dag är starkare än för 20 år sedan följer den allmänna trenden som vi ser i Sverige och delar av västvärlden. Med ett högre miljömedvetande följer också ett större stöd för djurrelaterade frågor som vård och bevarande, men det är möjligt att Sverige ligger något efter den allmänna trenden i världen. Vargfrågan är ett aktuellt exempel. Om vi undantar Sverige, så verkar attityden till varg i övriga västvärlden ha varit oförändrad de senaste 25–30 åren (Ericsson och Heberlein 2002a, Williams m.fl. 2002). Utanför Sverige verkar den stora förändringen ha skett mellan 1930 och 1970, framförallt kanske den stora förändringen skedde i samband med den gröna miljörevolutionen 1960–70. I Sverige skedde den stora förändringen i vargfrågan någon gång mellan 1976 och 2001, alltså vår förändrade attityd kom mycket senare än framförallt i Nordamerika (Ericsson och Heberlein 2002a). Motsvarande kan vara sant för övriga viltrelaterade frågor. Det är inte omöjligt att vi nu befinner oss i en förändringsprocess vad gäller synen på vilda djur och hur viktiga vi anser att vilda däggdjur och fåglar är för oss. Men vår förändringsprocess sker senare än i andra delar av världen. Vi kanske inte är så urbaniserade som vi i bland antas vara. Det är därför kanske inte så förvånande att vi i en annan undersökning nyligen konstaterade att svenskarnas allmänna stöd för jakt i dag är högre än 1980 (Ericsson och Heberlein 2002c). I dag säger 80% av svenskarna att de är positiva till, eller accepterar jakt, 1980 var det 72%.

Kommer det allmänna stödet för vilt att fortsätta att minska och kommer stödet för

viltvård att öka? Min prognos är att stödet för framförallt vilt- och faunavård i vår omedelbara närhet kommer att öka – hyperlokalismen, ett starkt intresse för vår närmiljö – kommer att breda ut sig i vår alltmer urbana levnadsmiljö. Jag tror också att intresset för mindre karismatiska viltarter kommer att vara mindre i framtiden. Däremot, de vilda djur vi kan identifiera oss med (eller som på ett annat sätt kan få stort symbolvärde) kommer vi att fortsatt stödja.

Hur ökar vi kontakterna med och formerna för vårt ”umgänge” med vilt?

För att inte ytterligare minska intresset för vilt som inte direkt berör oss och inte heller finns i vår omedelbara närmiljö är det viktigt att vi ökar kontakterna med skog, natur och jakt. Egna förvärvade erfarenheter är viktiga när vi formar våra grundläggande värderingar och attityder som styr vår beteenden. Klappa en ko, plocka bär, tälta en helg och smyg efter en älg. Det finns flera egenvärden med att svenskarna ökar sina kontakter med djur och natur. Vilda djur har en positiv inverkan på människors liv och hälsa (denna volym). Ett ökat djur- och naturintresse medför också att det blir lättare att få förståelse för både bevarande av naturresurser och beskattning i form av jakt, fiske och bärplockning.

Forskning från framförallt Nordamerika visar att deltagande i både konsumerande (jakt, fiske, bärplockning) och icke-konsumerande uteaktiviteter (paddling, vandring, längdskidåkning), och hur många olika aktiviteter man deltar i och har erfarenhet av, påverkar synen på djur, natur och miljöfrågor (exempelvis Holsman 2000). Därför är det extra viktigt att svenskarna också får erfarenhet av flera olika naturrelaterade aktiviteter.

Tack

Jag tackar Naturvårdsverkets vetenskapliga kommitté för viltforskning och Svenska Jägareförbundet för ekonomiskt bistånd. Jag tackar också Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT) och Fulbright Commission för stipendier. Jag vill speciellt tacka Thomas Heberlein och Åsa Laurell för samarbete med den svenska undersökningen.

Litteratur

- Dillman, D.A. 2000. Mail and Internet surveys. John Wiley and Sons. New York. U.S.A.
- Dunlap, R.E., och Heffernan, B., 1975. Outdoor recreation and environmental concern: an empirical explanation. *Rural Sociology*. 40:18-30.
- Ericsson, G. och Heberlein, T. 2002a. Svenskarnas inställning till varg och vargjakt. *SLU Kontakt*, nr 14. ISBN 91-576-6132-4.
- Ericsson, G. och Heberlein, T. 2002b. Fyra av fem svenskar stödjer jakt. *Fakta Skog* 2:2002. *SLU Kontakt*. ISSN 1400-7789.
- Ericsson, G. och Heberlein, T. 2002c. Svenskt stöd för varg och vargjakt. *Fakta Skog* 8:2002. *SLU Kontakt*. ISSN 1400-7789.
- Holsman, R.H., 1999. Stakeholder values with implications for ecosystem-based management in Southern Michigan. Dissertation. East Lansing, USA: Michigan State University.
- Holsman, R.H., 2000. Goodwill hunting? Exploring the role of hunters as ecosystem stewards. *Wildlife Society Bulletin* 28, 808–816.
- Kellert, S.R., 1978. Attitudes and characteristics of hunters and anti-hunters. *Transactions of the North American Wildlife Natural Resource Conference* 43, 412–423.
- Kellert, S.R., 1996. *The value of life: biological diversity and human society*. Washington: Island press.

- Lindhagen, A. och Hörnsten, L., 2000. Forest recreation in 1977 and 1997 in Sweden: changes in public preferences and behaviour. *Forestry* 73,143-153.
- Norling, I., Jägnert, C., och Lundahl, B. 1981. Viltet och allmänheten. I *Vilt och Jakt. Sociala och ekonomiska värden*. Jordbruksdepartementet. Ds Jo 1981:5. s. 9–79.
- Williams, C. K., Ericsson, G. och Heberlein, T. A. 2002. A quantitative summary of attitudes toward wolves and their reintroduction (1972–2000). *Wildlife Society Bulletin* 30(2):575–584.
- Webbaserade källor:*
Befolknings- och sysselsättningsstatistik: <http://www.scb.se>
Jaktlagen (JL) (SFS 1987:259): <http://www.notisum.se>

Naturens betydelse för hälsa och livskvalitet

JILL WESTERMARK

Univ.adj. i natur och miljöpedagogik
Lärarhögskolan
Stockholm

Den sommaren då jag var drygt 4 år minns jag särskilt väl. Mamma, pappa cyklade till landet, som vi ofta gjorde när jag var liten. Pappa har berättat för mig, att det var i mitten av augusti och jag satt på mammas pakethållare och sjöng, mamma fyllde i och jag minns att jag kände en alldeles speciell lyckokänsla i maggropen. Det var inte särskilt många bilar som passerade oss och mitt i sången bromsade mamma in och hoppade av cykeln, pappa hade stannat en bit framför oss och viskade och pekade ut på ett fält alldeles vid vägen.

Där stod något som jag aldrig tidigare hade sett, fyra stycken älgar som säkert blev lika skrärade av vår närvaro som mamma och pappa blev. Jag började att gråta och pappa ställde sig försiktigt bredvid mammas cykel, både vi och älgarna stod en lång stund och tittade på varandra. Jag lugnade mig och tittade förundrat på de här stora djuren, pappa sade att vi skulle stå alldeles stilla. Det var en ko med två kalvar och en stor älgdjur, med stora horn.

Efter en stund började de att röra på sig och vi visste inte riktigt vad vi skulle göra.

Pappa viskade att vi skulle cykla vidare. Pappa först och mamma och jag efter, då hände något som jag aldrig glömmer. Den stora älgdjuren börjar springa bredvid oss, pappa ökade farten och mamma försökte hänga med. De cyklade på i god fart, men älgen sprang med. Pappa berättade senare att älgen sprang med hela vägen ända tills vi skulle svänga in på vår väg, där vek den av in mot skogen. De berättade att jag hade somnat på cykeln av pur förskräckelse. Dagarna efter lekte jag och mina kamrater att vi var älgar. Minnet av denna händelse har satt djupa spår och jag berättar den gärna för de studenter jag träffar vid lärarutbildningen. Efter denna händelse har jag som vuxen flera gånger mött älg, när jag varit ute i skogen.

Den här berättelsen får mig att tänka på vikten av hur vi bearbetar de barndomsminnen vi bär med oss genom livet och hur vi återupplever dem. Den vuxnes attityd har en avgörande roll för hur man minnas, om upplevelsen var positiv eller negativ. Från barndomens minnen finns, många platser och djur i naturen som har haft avgörande betydelse

för hur vi uppfattar vår syn som vuxna. Allt från tårtan med harpluttar på, till älgens spillning som fick bli köttbullar i affärsleken. Uteleken i naturen var den självklara lekplatsen för många förr, idag måste vi konstruera utelek och vistelse i naturen för barn inom förskolan och skolan.

Alla har varit barn och har minnen om olika händelser och platser som har haft stor betydelse. De flesta kommer säkert ihåg det höga berget och trädet som man kunde klättra i och alla de spännande lekplatser som fanns där vi växt upp. Dessa minnen finns kvar inom oss som en härlig och spännande känsla.

Idag vet jag som pedagog och naturvetare att det är viktigt hur vi bearbetat våra minnen, både de positiva och de negativa minnen. Djur kan väcka starka känslor hos oss och som barn betyder närvaron av djur mycket, vi lär oss hänsyn och omtanke och att vara rädda om naturen. Väl dokumenterade studier visar att närvaron av djur även skapar trygghet för barnet. Redan 1884 predikade skolpedagogen George T Ansell för föräldrar att "Lär barnen att vara snälla mot djur, så blir de snälla mot varandra", mobbing var inget okänt begrepp för 100 år sedan.

I barndomens landskap finns platser som lockar till att undersöka och utforska i lekens tecken. Genom alla sinnen får barnet en helhetsbild av allt de upplever, lusten och nyfikenheten driver dem att utforska mer. Genom att de lockas att leka och utforska naturen rör de sig på ett sätt som stimulerar deras utveckling, deras rörelsebehov får näring.

Inom förskolan och skolan talar man idag mycket om betydelsen av att barn skall få leka ute i naturen och vilken betydelse naturen har för deras utveckling. Om vi vuxna är med i deras upptäckter och samtalar och förundras som de, blir samtalet och leken mer meningsfull för deras utveckling.

I sagor och berättelser får fantasin näring genom att vi berättar. Från folksagor och fabler, blir verkligheten mer fantasifull så att

vi lättare kan förstå verkligheten. I flera sagor har djuren en framträdande roll och i fabler och andra berättelser är det djuren som får gestalta verkligheten. Det onda och det goda visas genom olika djurs egenskaper och från barndomens sagor lär de sig även hur livets kretslopp kan te sig.

Troll och andra fantasifigurer har funnits i våra berättelser sedan länge tillbaka. Förr använde man sig av berättelser för barnen på ett sådant sätt att de skrämde barnen. Det var den tidens barnpassning. T.ex. genom att skrämma barnen för, troll, älvor, huldror och näcken, så vågade barnen inte gå in i skogen och på så vis visste föräldrarna var deras barn höll hus.

Skogsmulle är en fantasifigur ungefär som tomten och har blivit många barns favorit. Han har funnits i 45 år och är fortfarande lika uppskattad av barnen, när han berättar om allt fantastiskt som finns i naturen. Han kan det mesta om djur och natur och vill lära barn att vara rädda om naturen och tycka om den. Runt 2 miljoner barn har gått i mulleskolan och träffat skogsmulle under åren. Genom Friluftsrådet har Skogsmulle blivit en symbol för kunskap och omtanke av naturen och han har även blivit en miljösymbol för andra länder som vill lära ut hur man kan arbeta med barn i naturen. Gösta Frohm skapade Skogsmulleskolan som nu finns i de flesta förskolor runt landet. I Ur & Skur, som är Friluftsrådet barnverksamhet inom förskolan och skolan bedrivs idag vid 170 ställen runt om i landet. Det är friskvård genom friluftsliv, genom att barnen är ute varje dag i snitt 6 timmar. Barnen är i närmiljöns gröna dungar och leker och upptäcker och utforskar.

I en undersökning som gjordes 1994–95 av landskapsarkitekt Patrik Grahn, med flera från SLU i Alnarp, undersöktes barns motoriska, emotionella och sociala utveckling från två förskolor i Skåne. Man ville veta om barnens utemiljö påverkade deras utveckling och hälsa.

Den ena förskolan var en I Ur & Skur förskola, och hade en stor naturlig gård, där allt fanns träd, buskar, berg och plats för kojor och spring. Den andra förskolan var en traditionell förskola som hade en gård som var anlagd för barns lek, med gungor, klätterställningar, sandlåda m.m.

Man tittade även på hur barnen lekte med varandra och vilka lekar som de lekte. I studien framgick att barnen på I Ur & Skur förskolan hade bättre motorik, de hade även större muskelmassa och de orkade springa snabbt. I den traditionella förskolan visade studien på att barnen hade sämre motorik och att deras muskelmassa inte ökat, de orkade inte heller springa lika snabbt. När man även tittade på hur barnen lekte med varandra, så visade det sig att barnen på I Ur & Skur förskolan lekte längre stunder med varandra och deras lekar avbröts inte av konflikter mellan barnen i lika stor utsträckning som vid den traditionella förskolan, där konflikter mellan barnen var fler. Resultatet av studien rönte stor uppmärksamhet och en del kritik från andra forskare om att studien var för liten. Det konstaterades även att barnen på I Ur & Skur förskolan var friskare än barnen på den traditionella förskolan.

Man ville även göra en fördjupad studie om barns sjukfrånvaro utifrån det resultat som framkommit i studien. 1995–96 fick allmänläkaren Margareta Söderström från Lund i uppdrag av Socialstyrelsen att undersöka om det var någon skillnad på barns sjukfrånvaro i traditionella förskolor och på barns sjukfrånvaro från I Ur & Skur förskolor. Man ville även få mer klarhet om den ökning av allergier och infektionssjukdomar som visat sig inom förskolor runt om i landet. Dessutom ville man även veta om vistelsen utomhus i grönområden påverkade den inre harmonin bland barnen och om det därmed var en friskfaktor. Studien visade också på olika friskfaktorer som kan förklara skillnaden mellan I Ur & Skur förskolor och traditionella förskolor bl.a. att de på I Ur och Skur var ute fler timmar per

dag. Studien visade att friskfaktorn bland barnen på I Ur och Skur förskolor var högre än på traditionella förskolor.

Några andra frågor som man vill studera är att om barn får röra sig i kuperad terräng och klättra och smyga osv. om det ger bättre kroppshållning och balans och mindre fetma. Man undrar om det påverkar barnens hälsa senare i livet och om dessa barn får mindre problem med värk i leder och muskler? Det finns lite kunskap om det idag, så det finns anledning att öka kunskaperna om utevistelsens betydelse genom nya studier.

I vuxen ålder har även studier visat att nära naturkontakt och friluftsliv stimulerar vår hälsa både psykiskt och fysiskt. Vi hämtar kraft och inspiration i naturen och genom kontakt med djur. Så länge vi är friska och själva kan ta oss ut i naturen mår vi ofta bra. Det blir ett behov eller en livsstil att bedriva ett aktivt friluftsliv. De dagliga promenaderna med hunden, kanske får oss att tänka många kloka tankar och många gånger löses problem när man vistas ute i naturen. De som motionerar genom att springa i skogen, säger att efter turen så tänker man bättre. Det är helt enkelt så att hjärnan syresätts och alla organ får en extra skjuts genom att kroppen rört på sig.

Även när man mår dåligt psykiskt, har vistelse i naturen stor betydelse. Att gå ut och ”rensa hjärnan” från alla svåra och jobbiga uppgifter och tankar. Inom psykiatri använder man sig ofta av terapi genom friluftsliv och naturupplevelser och även kontakten med djur i vården, människor med depressioner har fått hjälp i sitt tillfrisknande genom djur och vistelse i naturen. Inom demensvården får djur en allt större betydelse, och flera studier visar på att människor med demens får bättre livskvalitet.

Forskning visar att människor i kris ofta väljer att skaffa sig ett djur eller att gå ut i naturen, när man inte orkar ty sig till andra människor, man söker en slags kontakt med träd, växter och stenar. Ivar Lo Johansson

berättar i sin självbiografiska bok "Pubertet" om den starka tillit han fick till sin hembygds skog under tonårens påfrestningar. Som äldre brukade han återvända dit och följa en igen-vuxen stig till sin ungdom.

I Alnarp vid SLU har det startat ett projekt, där personer remitterats trädgårdsskötsel som terapi i en livskris. Projektet har pågått en tid och varje patient får vara där under en 8 veckors period, arbetet leds av en terapeut,

resultatet av projektet kommer att redovisas i en rapport när projektet är avslutat. Inget lugnar såsom naturen, som stressdämpare tycks naturen vara oslagbar och idag när allt fler människor är stressade av sin vardags-situation, kan naturen bli den plats, där vi kan börja nysta i vårt alltför kravfyllda liv och hämta inspiration och kraft som ger hälsa och livskvalitet.

Det vilda i konsten

ALLAN ELLENIUS

Professor em.
Uppsala universitet
Uppsala

En akvarell av Gunnar Brusewitz kan inleda dessa korta reflexioner kring det vilda i konsten. I det ljusfyllda landskapet lyfter en flock sångsvanar och lämnar kvar på stranden, som framgår av texten, en ensam knölsvan. Texten, så ofta ett komplement till konstnärens bilder, kompletteras med ett citat från Elmer Diktonius: "De tama fåglarna har längtan, de vilda flyger." Som ett stråk i nyare tidens konst- och naturalhistoria löper upptäckten av den vilda faunan. En snabb historisk återblick må därför anses motiverad.

Mot slutet av 1600-talet utförde Olof Rudbeck d.y. sin berömda fågelbok där han med sina akvareller i naturlig storlek åstadkom en pionjärbedrift inom den svenska ornitologin. En virtuost avbildad raphöna erinrar om förutsättningarna för denna typ av konst – i grunden fanns det naturalhistoriska intresset, övertaget från den tradition som startat under den italienska renässansen, därtill kom jakten som nödvändig förutsättning för detaljstudiet av djuren liksom slutligen den patriotiska mentalitet som bar upp hela projektet, med garanterat stöd och uppmuntran från högsta ort. Rudbecks raphöna hade sina

O. Rudbeck d.y., Raphöna, ur Fogelboken (omkr. 1700). Exempel på långtgående illusion med utnyttjande av akvarelltekniken. Genom skalan 1:1 förstärks intrycket av närgånget studium av anatomi och fjäderskrud.

föregångare i den illustrationskonst som nådde världen genom naturalhistoriker som Conrad Gesner och Ulisse Aldrovandi under 1500-talet. I fonden skymtar Lionardo da Vinci för vilken konst och vetenskap var oskiljaktiga ting.

Men vägarna skulle skiljas. Medan den vetenskapligt syftande bilden tog en riktning mot allt mer ökande illusion, utvecklades under barockepoken djurmåleriet med dramatiska skildringar av djurens liv ute i markerna och befordrat av en aristokratisk och högborgerlig publik, som hade privilegiet att bedriva jakt. Inte minst inom hoven odlades de jaktstycken som sysselsatte målare på skilda håll i Europa, från Spanien och upp till vårt land. Det var på 1670-talet som den svenske hovmålaren Ehrenstrahl av Karl XI beordrades att följa med på jakter under tidiga vårmorgnar för att ge konstnärligt uttryck åt den jakt- och naturintresserade monarkens intressen. En serie djurporträtt blev resultatet, däribland den säkert då liksom nu svåriaktagna rördrommen, men också större skildringar som pekar fram mot upplevelser av djuren i en mera naturlig miljö än de konventionella bakgrunder, som mestadels tillkom inom djurmåleriet. Märkliga även vid en internationell jämförelse är de stora orr- och tjäderspel som Ehrenstrahl utförde. Här finns förvisso fåglarna, men också och inte minst landskapet som förmedlar nordiska stämningar av ett slag som tidigare var okända inom bildkonsten. Referensen till mänskliga predatorer fanns visserligen kvar, något som framgår av den befolkade riskojan intill orrspelet eller jägarna som värmer sig vid stockbrasan inne i skogen där tjäderspelet äger rum.

Ehrenstrahl återgav naturstämningen i tidiga april-morgnar som en bisak till det som för kungen var väsentligast, och han kunde också utföra enskilda fågelporträtt som nalkas den detaljillusion som Rudbeck odlade. Skillnaden var att han anknöt till en internationell genre som brukar kallas *trompe l'oeil* och där avsikten var att bedra ögat. I en anmärknings-

värd målning med ett par orrtuppar upphängda på en bräddvägg visar hovmålaren att han till mästarekap behärskade tekniken. Det med all sannolikhet kungliga uppdraget torde ha betingats av att fåglarna var partiellt albinistiska, ett slags zoologiska kuriositeter.

Under 1700- och 1800-talen fortsatte den "vetenskapliga" djurbilden att avsätta betydande publikationer, i Amerika genom John James Audubon, i Norden främst genom de finländska bröderna von Wright och deras illustrationsverk, i England genom bl.a. den tysk-engelske fågelmålaren Joseph Wolf som i ett påkostat arbete avbildade fåglar i London Zoo. Här fanns också sir Edwin Landseer som i likhet med Wolf även skildrade djuren insatta i sina naturliga sammanhang. Än närmare jaktbilden kom Archibald Thorburn, den mest kände av de viktorianska experterna på djurmåleri. Men Thorburn levde ännu inom de stilramar och den anekdotiskt färgade uppfattning som dominerade inom det viktorianska måleriet. För de rörelser i tiden som i grund började förändra bildkonstens villkor, hade han föga intresse.

År 1859 utkom som bekant Charles Darwins *On the origin of species*. Det är rimligt att ställa frågan om denna omvälvande bedrift på något sätt kom att påverka den konst som sysslade med att skildra de vilda djurens tillvaro. För att få ett svar måste man rikta blicken mot Sverige och de insatser som gjordes av Bruno Liljefors. De blev i gengäld av omstörtande betydelse. Liljefors stod mitt i det konsthistoriska flödet och var liksom sina generationskamrater delaktig av impulserna från Frankrike och det nya friluftsmåleriet. Det var för framtiden väsentligt att han därigenom blev en framstående landskapsmålare som tidigt med naturalistisk illusion kunde återge både det dunkla skogsdjupet och de odlade markerna. Intresset för de vilda djuren, inte minst fåglarna, hade han grundlagt genom strövtåg i det uppländska slättlandskapet redan under de tidiga pojåkåren. Själv fick han en upplevelse av djurens oupplösliga

Bruno Liljefors, Skogshare på solbelyst fält (1910-talet). Bilden förenar naturalistisk illusion med en visionär skildring av ljuset över landskapet.

förhållande till livsmiljön när han en gång i faderns kruthandel kom att se några skjutna orrunga. Deras fjäderdräkt blev för honom ett koncentrat av fåglarnas livsmiljö, skogen med sina mossor och lavar, stämningar och färgsammanhang. Skildringen finns i memoarboken *Det vildas rike* (1934) och visar att han redan tidigt kom att leva i ett slags symbios med djuren i landskapet. Han insåg att djurbilden inte kunde ses som ett isolerat fenomen, helheten överflyglade detaljerna. Medlet att skildra de större sammanhangen gavs av kontakten med det nya friluftsmåleriet och snart även genom intresset för syntetismen och dess nya krav på tekniska lösningar. Längre var han också jägare och perspektivet i målningarna är inte sällan skyttens; men snart anonymiserades också det mänskliga inslaget. Han yttrade vid ett tillfälle att framtidens bössa var kameran. Paul Rosenius, Bengt Berg och andra hade då visat att naturfotografiet befann sig under fruktbar utveckling.

Darwins ideer hade snabbt vunnit inträde i de populära tidskrifterna, hans epokgörande skrift om emotionerna hos människor och djur från det tidiga 1870-talet grundlade den

etologiska vetenskapen. Samtidigt arbetade Liljefors med sina bilder, i fullt medvetande om framstegen inom de biologiska och fysiologiska disciplinerna, vilket skedde samtidigt med att han bearbetade en djupt personlig problematik. För honom var djurens värld förvisso inte något fridsrike. Den våldsamma attacken från duvhöken mot morkullan eller ringduvan och kungsörnens anfall mot haren fascinerade honom och skulle så göra ända in i den sena ålderdomen. Den allmänt sett kanske viktigaste insatsen var de målningar han utförde under 1900-talets första decennium och som han själv avsåg skildra "den skyddande likheten". Inom den biologiska vetenskapen hade problemet uppmärksamrats redan under 1860-talet genom W.H. Bates, naturalisten på Amazonfloden som i ett föredrag i Linnean Society i London beskrev det s.k. mimicyfenomenet, främst med utgångspunkt från entomologiska iakttagelser. Liksom hos Wallace och några amatörornitologer inte minst jägare, fanns samlade kunskaper som även nådde Darwin, när han kommenterade vissa vadarfåglars anmärkningsvärda likhet med sin miljö. Det var alltså inte några

vetenskapliga hypoteser som ledde fram till upptäckten av vad som brukar samlas under begreppet protective coloration. Avgörande var i första hand jägarens uråldriga iakttagelser i umgänget med de vilda djuren ute i markerna.

Bruno Liljefors' målningar över den skyddande likheten hade en parallell i samtiden, om än tillkommen under andra förutsättningar. Det gällde den amerikanske konstnären Abbott Thayer som i det tidiga 1900-talet formulerade en teori som skulle förklara fåglars skyddsteckning och där ljuset gavs en framträdande roll – ryggsidans ofta mörka teckning skulle genom det nedfallande ljuset balanseras av kroppens ljusa men skugglagda undersida, med resultatet att djuret i princip osynliggjordes. Bilderna kom att likna genomskinliga skivor ute i landskapet, ett slags rationellt konstruerade abstraktioner. Abbott Thayer uppträdde med vetenskapliga ambitioner. Men skillnaden mot Liljefors är uppenbar. Avgörande för honom var totalupplevelsen som var underställd landskapets skiftande ljusförhållanden och som kombinerade konstnärens och naturforskarens förhållande till det vilda. Det är inför hans bilder rimligt att tala om en ekologisk vision, en övertygelse om att viltet är oskiljaktigt förenat med biotopen och livsrummet.

Genom Liljefors banbrytande insats blev "naturmåleriet" en populär genre i konsten, avläsbar i Storbritannien och Amerika och inte minst i vårt land. Under 1900-talets förra hälft framträdde en rad skilda profiler av skiftande estetisk valör. En särställning intog Björn von Rosen. Han hade en positiv inställning till jakten och bekände uttryckligen sin frändskap med Liljefors men utvecklade den visionära naturupplevelsen på ett sätt, som ofta lämnade den traditionella realismen och därigenom kom att ställa allt större krav på betraktarens medskapande och inkännande förmåga. Ett exempel är fiskgjusen som dyker mot bytet under vattenytan, skildrat i termer av en dramatisk ljusexplosion. Som poet och essäist var von Rosen likaså en uppmärksam naturiakttagare, med ett förhållningssätt och förmåga att skapa metaforer som spåras också hos senare författare som Bengt Emil Johnson och Staffan Söderblom. En visuell dimension saknar heller inte de fågelporträtt som Erik Rosenberg skapade med sina klassiska fågelböcker. I praktfullt illustrerade bokverk har f.ö. åtskilliga konstnärer sett till att kunskapen om "naturmåleriet" fått ytterligare spridning.

Kontakten med Liljefors finns också hos Gunnar Brusewitz som med skarpögd obser-

Bruno Liljefors, Beckasin (1905). Vadarfågeln ute i våtmarkerna är knappt synlig men avslöjas genom speglingen i vattnet, tilltäckligt för att locka tänkbara predatorer. Utsattheten kan tolkas i darwinistiska termer men erinrar också om den personliga dimensionen i Liljefors konst.

Björn von Rosen, Fiskgjuse (1978). Visar konstnärens förmåga att förvandla inblicken i kampen för tillvaron till ett drama av mörker och ljus.

vans skildrar djurens rörelser, inte minst fåglarna, i deras miljöer. Själv har han kallat sig antecknare, en blygsam benämning på en konstnärlig gärning som torde haft den största betydelse för spridandet och bevästandet av känslan för naturen. Inom en likartad tradition rörde sig Allan Andersson och Harald Wiberg med sina akvareller från de svenska

markerna medan konstnärer som Mosse Stoopendahl och Thure Wallner, välkända från auktionshusens visningar, stundom till förväxling valde att följa Liljefors i spåren.

En central position intar Lars Jonsson. Bosatt på södra Gotland har han inmutat de gotländska strändernas fågelliv som sin speciella motivvärld. Jonsson arbetar främst med

Gunnar Brusewitz, Älgar (1983). Bilden fångar ett ögonblick av förtätd uppmärksamhet, med djuren stående blickstilla bland sly och björkskog.

Lars Jonsson, Solen bryter igenom diset (1990). Skärfläckorna tillhör konstnärens favoritmotiv, här skildrade i en harmonisk vision av ljus och meditativ stillhet.

akvarellen som han förfinat till ett känsligt medium för studiet av ljus och atmosfär. I hans bilder framträder kustens och havets fåglar som ett slags förtätningar av ljus. I motsats till Liljefors, som förblir hans viktigaste inspirationskälla, skildrar han en alltigenom harmonisk värld, utan de konflikter som aktualiserar kampen för tillvaron. Men det innebär inte att hans konst är oproblematiserad. Bilderna kan med fördel tolkas som ett lika våltaligt som subtielt försvar för Östersjöns fortlevnad, en plädoyer för ejdrarnas och alfåglarnas fortsatta liv vid våra kuster. Han har i sin tur fått ett flertal efterföljare som rör sig över en vid skala, från preciosa detaljillusioner till en naturuppfattning med impressionistiska förtecken.

”Naturmåleriets” popularitet i dag har med andra ord många förklaringar. En riklig förmodan är att rötterna ytterst är att söka i existentiella behov, gemensamma i stora delar av världen, men i vårt land gärna kopplade till en mentalitet som är betingad av vad som något oklart brukar kallas den nordiska naturkänslan. Här finns det anledning att

erinna om folkrörelser som Svenska Naturskyddsföreningen och Sveriges Ornitologiska Förening, bägge bildade under 1900-talets förra hälft, för att inte tala om de senaste decenniernas närmast oöverskådliga mängd av fågelhandböcker som rimligen svarar mot existerande behov. Men man bör minnas att hos centralgestalten Liljefors var det konstnärliga skapandet också ett sätt att stävja en livsångest som grundlagts redan i den tidiga barndomen. Hans situation kan sammanställas med en bedömning av läget i dag som gjordes av journalisten Åke Lundquist härom året (DN 24.2.2001) när han i en intervju reflekterade över det paradoxala i Liljefors enorma popularitet; ”Han målar ju inte vad man brukar kalla vacker natur – lövskogsdungar, glittrande insjöar, blånande berg. Han föredrar träskmarker där det klafas om stövlarna och man snubblar i gräsgröparna, marker som folk i allmänhet undviker. Men Liljefors tavlor dras de till. Kanske förnimmer de laddningen – att något står på spel, hotas av undergång.”

Hundar till nytta och nöje

ULF UDDMAN

Verkst. direktör
Svenska Kennelklubben
Stockholm

Allmänt

Vi räknar med att det finns ca 800 000 hundar i Sverige, antalet har varit mycket konstant sedan början av 1970-talet.

Sverige och övriga Norden skiljer sig i några stycken från övriga Europa i fråga om hundhållningen. Ca 70% av hundarna i Sverige är rasrena och registrerade i Svenska Kennelklubben, samma bild har våra nordiska kennelklubbar. I Europa är motsvarande andel mellan 10–35 %. Detta innebär att vi har en god uppfattning om bakgrunden på våra hundar och hur t.ex. aveln bedrivs.

Även i ett annat avseende skiljer sig vårt hundinnehav i Norden åt mot övriga Europa och det är andelen jakthundar. Med stöd av olika enkätundersökningar så uppges att ca 1/4 av våra hundar årligen används i jakten, eller 200 000 hundar. Dessa siffror stämmer väl med Kennelklubbens nyregistreringar av olika jakthundsraser.

Att vi har olika jaktförutsättningar i Norden återspeglas även i vilka raser som är populära. Sverige har en stor numerär av älghundar,

rådjursdrivande hundar och stövare medan t.ex. Norge har betydligt flera stående fågelhundar p.g.a. av sin utbredda fjälljakt. Ganska naturligt så finns det i princip inga älghundar i Danmark där olika fågelhundraser dominerar.

Summerar vi ovanstående bild får vi fram ungefär följande siffror över jakthundsverksamheten i Sverige och i Kennelklubben.

200 000 jakthundar finns i landet.

65 000 av ägarna är med i någon av Kennelklubbens medlemsklubbar t.ex. Svenska Älghundklubben.

I Sverige har vi årligen 22 000 jaktprovstarter. Denna siffra är ungefär densamma som antalet nyfödda valpar av jakthundras. Vi kan förstå att det rör sig om ett imponerande antal mantimmar som läggs ned på årsbasis för att träna och utbilda våra jakthundar. Många av våra jaktprov hålls under en dag och innan man startar sin hund på ett prov för en domare ligger det många dagar av envis träning bakom.

Jakthunden i människans tjänst

Människan började domesticera vargen för minst 15 000 år sedan, det visar både arkeologiska fynd och nya DNA studier om hundens genetiska bakgrund. Redan från tidiga början kan vi från olika grottmålningar se att hunden användes som hjälpkamrat i jakten. Hunden utförde även andra uppdrag åt oss människor. För något år sedan var jag själv i Mexico och tittade på bilder från den gamla inkakulturen som var mer än 3 000 år gamla. Bilderna återgav hunden som, jaktkompis, vakthund, fotvärmare och kompis till barnen.

På norra halvklotet så ser vi en mycket typisk spetshundstyp som har de rätta förutsättningarna att klara de klimatförutsättningar som råder här.

Vi har i vår del av världen format dessa hundar till det som vi idag känner som älg-hundar av raser som jämthund, gråhund, laika m.m. samt norrbottenspetsen och finsk spets som är framträdande trädsköllare.

Flera av våra jakthundsraser fungerade tidigare även som draghundar. Denna funktion finns idag endast kvar hos eskimåerna samt hos vissa folkslag som lever på den ryska tundra.

Den historiska utvecklingen av idag kända jakthundsraser är i tiden ganska kort. Den nordiska stövarjakten utvecklades under senare delen av 1800-talet från importerade hundar från kontinenten och de brittiska öarna. Kennelklubbens grundare A P Hamilton var t.ex. den som skapade Hamiltonrasen. Per Schiller, skapare av Schillerrasen, hade en speciell önskan om att få fram bra rävhundar.

De stående fågelhundarna kom till vårt land i början av 1900 talet och fann snabbt popularitet i den mera välbärgade medel- och överklassen. På 50-talet så ser vi de första retrievrarna i vårt land och på de 50 år som raserna funnits i landet har de blivit några av våra mest populära raser. Olika spanielraser kom något tidigare men raserna växte sig starka från 50-talet och framåt.

Jag kommer att återkomma till att importen av nya raser till vårt land på intet sätt har upphört.

Jaktetik och hundanvändning

Under 1900-talets andra hälft har de diskussioner och krav som jaktetiken ställt format en hel del i hur våra hundar avlats och använts.

Diskussionen kring stövare som otillbörligt drev rådjur ledde till att avelsarbetet och träningen om att få stövarna rådjursrena d.v.s. inte driva rådjur kom igång. Idag kan vi se samma önskemål att stående fågelhundar inte skall förfölja renar när de används i fjälljakt.

Lagstiftningen med krav på att verkligen kunna avliva skadeskjutna eller trafikskadade djur har lett till en mycket kraftig ökning av viltspårprovsverksamhet. Där fanns tidigt ett mycket nära samarbete mellan myndigheter, jägarorganisationer och Kennelklubben som med åren fördjupats.

Kraven på fungerande eftersök på klövvilt följdes under 80-talet av motsvarande krav på fungerande eftersök vid småviltjakten. Det har inneburit ett starkt stigande intresse hos ägare av stötande och apporterade hundar att träna sina hundar till att bli fungerande apportörer.

I Sverige har vi under senare år sett att nya viltstammar börja växa till sig och som i framtiden kommer att påverka vilka hundar som kommer att användas i jakten. En högaktuell fråga är den allt större stammen av vildsvin som gör att vi ser nya hundraser importeras till vårt land. Vi ser även att befintliga raser i landet börjar tränas in på dessa nya jaktformer och viltslag.

Den växande björnstammen gör att vi idag även börjar prova och träna hundar som hjälpmedel i jakten efter björn.

Motsvarande debatt och utveckling har inte ännu riktigt kommit igång kring hur vi på

bästa sätt skall kunna leva sida vid sida med en allt större vargstam. Idag känner många av oss till den mycket starka konflikt och rädsla som präglar debatten kring varg och hund. Att vi kommer hitta en lösning är jag övertygad om även om vi just idag inte har alla svar på hur vi skall minska konflikterna.

Så den utveckling vi har sett under de senaste 150 åren hur olika jakthundsraser har utvecklats har på intet sätt upphört. Vi ser även att t.ex. nergången i antalet skjutna älgar direkt har återspeglat sig i intresset för älghundar, flera motsvarande exempel finns.

Hund till nöje

Hur vi håller våra jakthundar har under de senaste 40 åren genomgått en dramatisk förändring. Lite förenklat kan man säga att våra jakthundar har flyttat in till familjen från att tidigare till stor del fått leva sitt liv utomhus.

Idag är det liten om ens någon skillnad mellan hur våra jakthundar lever i jämförelse med de övriga 600 000 hundarna. Våra hun-

dar är idag en naturlig del av familjen som ägnas stor omsorg och omvårdnad.

Så från att vara gårdvar och väktare av husses och mattes egendom tillika jaktkompis så är den fortfarande detta, men har även blivit en god kompis och sällskap till hela familjen.

Internationell forskning har visat på våra hundars enorma positiva egenskaper på oss människor ur en mängd olika aspekter. Jag lovar att, tar du en hund och går ut från den här salen och tar ett varv runt kvarteret så kommer ett antal människor spontant att söka kontakt med dig för ett samtal kring din hund, tänk dig motsvarande situation utan hund! Många skulle fundera på hur det egentligen stod till om man började ta spontana kontakter i en sådan miljö som Stockholm idag kan visa upp.

Att barn mår bra av att växa upp med djur har vetenskapen lagt fast ett antal gånger. Med den utveckling som vi har idag har barns djurupplevelser i allt större utsträckning skapats av Walt Disneys sagofigurer och inte av egna upplevelser av lantbruksdjur eller vilda

djur. Där har våra sällskapsdjur blivit en viktig ingrediens i att ge våra barn en mer konkret och korrekt upplevelse av att umgås med levande djur, förstå deras beteende och ta den nödvändiga hänsyn som våra djur kräver.

Tyvärr så har vi fortfarande i vårt land en närmast hysterisk inställning till djur och allergi. Detta visar bl.a. det faktum att nya forskarrön har haft svårt att accepteras när det visar sig att ett av de bästa skydden mot att utveckla pälsdjursallergi är just att umgås med hundar i tidig ålder.

Om jag skall sammanfatta mitt inlägg idag så är vi mitt inne i en utveckling där nya jakt-

former och viltstammar knackar på dörren. Några traditionsrika jaktformer har idag svårt att finna nya utövare, jag tänker t.ex. på stövarjakten som nu under snart 10 år sakta men säkert minskat. Det kanske beror på att den tidigare traditionen att överföra intresset från far till son har blivit allt svårare när man idag kanske ofta lever i olika delar av vårt land.

Det är också skönt att den tidigare allmänt rådande synen på hur en bra jakthund skall fostras och hållas har ersatts med en mera social inställning, som gett jägaren och dennes familj en ny familjemedlem men som ändå är en mycket bra jakthund.

Vilt och välfärdsekonomi

MATTIAS BOMAN

Skog, dr, forskarassistent
Institutionen för Sydsvensk Skogs-
vetenskap, SLU
Alnarp

Vi människor uppskattar vilt samt varor och tjänster som genereras av vilt utifrån en mängd olika dimensioner: biologiska, medicinska, estetiska med flera. Vilken eller vilka dimensioner en individ uppskattar beror i sin tur på individens preferenser. Min avsikt är att diskutera denna uppskattning från ett särskilt perspektiv, nämligen det välfärdsekonomiska. Välfärdsekonomi är egentligen en speciell del av nationalekonomisk teori där man utvärderar olika situationer mot varandra, baserat på vissa specifika kriterier (Boadway & Bruce, 1984). Jag kommer i det följande att diskutera utifrån såväl mer generell nationalekonomisk teori som utifrån välfärdsekonomiska ståndpunkter. För enkelhets skull har jag därför ofta valt att kort och gott tala om "ekonomi" som ett samlingsbegrepp. Hur kan då detta perspektiv berika betraktelsen och öka förståelsen för viltfrågor? Enligt min uppfattning utgörs det ekonomiska bidraget i allt väsentligt av ökade insikter om samspelet mellan alla de tidigare nämnda dimensionerna. Detta samspel styrs av människors preferenser, som konkret tar sig uttryck i värderingar. Värdebegreppet är i sin tur ett centralt

tema i ekonomisk teori. Min ambition med detta inlägg är därför inte primärt att redogöra för en mängd forskningsresultat, utan snarare att framhålla den nationalekonomiska teorin som en användbar tankemodell för dem som är engagerade i viltfrågor. I grund och botten är vi nämligen alla ekonomiska varelser, även om vårt ekonomiska handlande ofta sker i det närmaste undermedvetet. Om vi medvetandegör orsakssambanden bakom detta handlande får vi större möjligheter att förstå oss själva och vår omvärld. Därmed ökar också våra möjligheter att agera på ett sätt som gynnar inte bara oss själva utan även samhället i stort. Ett sådant tänkesätt ger oss all anledning att frånga Carlyles (1849) berömda beskrivning av ekonomi som "the dismal science". I stället kan vi tänka på ekonomi som konsten att göra det bästa av livet (en liknande aforism har tillskrivits Bernard Shaw). Denna konst är i högsta grad tillämplig på viltfrågorna, som vi kommer att se fortsättningsvis. Konststycket består i att hushålla med *begränsade* resurser, vilket också är innebörden av begreppet ekonomi. Inledningsvis kan det vara värdefullt att struk-

turera tankarna genom att mer entydigt diskutera de centrala begreppen, för att få en enhetlig bild av vad vi menar med exempelvis "viltets positiva värden".

Några viktiga begrepp

Innebörden av begreppet "vilt" är kanske inte helt uppenbar för alla och envar. Enligt Nationalencyklopedin är "vilt, enligt jaktlagen (1987:259) vilda däggdjur och fåglar. Ordet "vilt" har samma innebörd som det tidigare i jaktlagstiftningen använda "villebråd" och avser djur som inte är någons egendom. Med vilt avses inte enbart djur av arter för vilka jakttid är fastställd utan även sådana arter som är fredade hela året." (Anon, 1996). Låt oss nu gå vidare till att definiera begreppet *nyttighet*, som enligt ekonomisk teori utgörs av allt som människor *värderar*. Dessa värden beror i sin tur på människors *preferenser*. Det är viktigt att notera att ett ekonomiskt värde inte nödvändigtvis förutsätter något marknadspris. Vi kan snarare konstatera att människor har preferenser och värderingar för mycket mer än bara nyttigheter som har ett pris på marknaden. Vilt är ett tydligt exempel. I kombination med att resurserna är begränsade för oss detta till tre centrala frågeställningar i ekonomisk teori.

Vad, hur och för vem?

En naturlig fråga att ställa sig inledningsvis är: *Vad* skall produceras och i vilka kvantiteter? Man kan tänka sig en mängd nyttigheter som är direkt eller indirekt kopplade till vilt, exempelvis vilt och viltprodukter, jakttillfällen, biologisk mångfald, direkta upplevelser av vilt ute i naturen, indirekta upplevelser av vilt via litteratur, film eller konst, och påverkan på människors hälsa.

Följdfrågan blir då: *Hur* skall vi producera dessa nyttigheter, och hur skall vi kombinera olika produktionsmetoder? Många sätt är tänkbara. Vi kan via jaktpolicy påverka jakt-

ens, viltets och jägarnas fördelning. Vi kan påverka infrastrukturen i form av vägar och kommunikationer, samt även boende och annan service som kan vara en förutsättning för att man över huvud taget skall kunna tillgodogöra sig många av nyttigheterna som är kopplade till vilt. Vi kan dessutom påverka biotoperna som viltet lever i.

Slutligen är det rimligt att fråga sig: *För vem* skall vi producera dessa nyttigheter, eller hur skall vi fördela nyttigheterna bland individer och grupper i samhället? Man kan föreställa sig olika svar på denna fråga, beroende på vilken nyttinghet man diskuterar. Viltets köttproducerande förmåga är kanske i första hand av intresse för jägare och andra människor som äter kött. Å andra sidan kan viltets bidrag till naturupplevelser och biologisk mångfald betraktas som en angelägenhet för svenskarna i stort, och eventuellt även för kommande generationer svenskar.

Vi kommer att få olika svar beroende på hur vi väljer att avgränsa och tolka de ovanstående frågeställningarna. Ofta kommer vi också att upptäcka att svaren står i konflikt med varandra, eftersom de kan representera motstridiga intressen. Därför är det viktigt att beakta frågorna ur olika perspektiv innan man beslutar sig för en bestämd åtgärd. Detta är viktigt för ekonomen som med ekonomisk teori *explicit* vill förklara och förutsäga verkligheten, och uttala sig om följder för politik och beslutsfattande. Det är dock minst lika viktigt för den som *implicit* hanterar frågeställningarna kring vilt i faktiska beslut.

Att mäta viltets värden

Varje försök att besvara de tre frågeställningarna, vad, hur och för vem, medför med nödvändighet att man ställer olika värden mot varandra. Vissa värden kan vara positiva för en given grupp i samhället, medan andra kan vara negativa. Ekonomer brukar kalla sådana "negativa värden" för kostnader. När det gäl-

ler vilt så syns kostnaderna ofta på marknaden, exempelvis syns jägarens kostnader för sin jakt i form av utgifter för vapen, ammunition, jaktkort med mera. Värdet av jakten, exempelvis rekreationsupplevelsen, är däremot inte synligt på marknaden på samma sätt. Forskarna har dock utvecklat vissa metoder för att även kunna mäta dessa värden, bland annat genom att ta reda på människors preferenser med hjälp av enkäter (se till exempel Brännlund & Kriström, 1998). Vi behöver kunskap om både värden och kostnader, om vi skall kunna avgöra vad som är den lämpligaste hushållningen med nyttigheter från vilt. Ekonomerna har valt att mäta värden och kostnader i pengar. Detta val beror huvudsakligen på att "kronor" är en känd, och på flera sätt bekväm, enhet. I princip kan man om man vill använda andra enheter. Huvudsaken är egentligen att man har samma enhet för värden och kostnader, så att man kan göra jämförelser mellan olika alternativ. Vi kommer nu att titta närmare på vissa ekonomiska forskningsresultat kring viltets värden. Kostnadssidan lämnas därhän, eftersom det övergripande temat för denna framställning är "viltets positiva värden".

Jaktens värde

Jaktens ekonomiska betydelse för svenska jägare analyserades utförligt av Mattsson (1990), som år 1987 vände sig med en enkätundersökning till 2 500 jägare som dragits slumpmässigt ur jaktkortsregistret. En mängd frågor ställdes rörande jakten, jägarna samt om värden och kostnader av jakten. I enkäten tillfrågades jägarna om sin värdering av att fortsätta jaga på samma sätt som föregående säsong. Enkätundersökningen visade att huvudkomponenterna i jaktens värde utgjordes av rekreation och kött. Rekreationsdelen var mer betydelsefull än kött delen. Älgjakten stod för cirka 60 procent av det totala jaktvärdet av all jakt i landet. Cirka 70 procent av det totala jaktvärdet härrörde från södra Sverige. Skillnaderna mellan landsändarna

berodde helt enkelt på att det finns fler jägare och mer vilt i södra Sverige. Älgjakten utgjorde också en större andel av det totala jaktvärdet för jägarna i norra Sverige än i södra. Vidare var det uppenbart att det finns potentiella omfördelningsovinster att göra i jakten. Många älgjägare ville dra ner på älgjakten till förmån för att till exempel jaga annat vilt, samtidigt som det fanns många jägare som inte kunde komma in i ett älgjaktlag. Möjligen skulle dessa slutsatser se något annorlunda ut om studien hade genomförts idag, eftersom bland annat jaktutbytets fördelning har förändrats sedan Mattssons studie. Över huvud taget kan man konstatera att viltstammarna är en i högsta grad föränderlig resurs, liksom de därtill kopplade värdena. Exempelvis gjordes en grov skattning av marknadsvärdet för fällbart vilt i Sverige år 1903, då man kom fram till en siffra motsvarande 240 miljoner kronor i 2000 års penningvärde (Ek & Gemmel, 1993). Avskjutningen av älg i Sverige låg då på ett par tusen djur årligen. En nyligen gjord beräkning av marknadsvärdet för all fällt vilt idag ligger på 700 miljoner kronor (Kriström & Skånberg, 2001). Avskjutningen av älg har sedan 1900-talets början ökat kraftigt till en nivå på cirka 100 000 djur årligen, vilket säkert har betydelse för skillnaden mellan de ekonomiska skattningarna. Vidare konstaterar Ericsson, Boman & Mattsson (2000) i en studie att dagens jaktpolicy för älg ger ett större jaktutbyte i både mängd kött och jaktvärde, än en helt oreglerad, slumpmässig avskjutning. Köttutbyte och ekonomiskt värde måste dock ställas mot kostnaderna för att upprätthålla jaktpolicy, om man vill få en bild av de totala välfärdsekonomiska effekterna. Denna frågeställning låg dock utanför studiens avgränsning.

Värdet av hotade arter

Viltet bidrar även till den biologiska mångfalden och artrikedomen i Sveriges natur. Olika studier har visat att det renodlade bevarandet av arter kan representera ekonomiska

värden, trots att inget direkt nyttjande av viltet föreligger i detta fall.

Johansson (1989) genomförde en enkätstudie angående värdet av att bevara 300 utrotningshotade arter (växter och djur) i svenska skogar. Respondenterna ombads att bidra med ett engångsbelopp till bevarandeprogram som skulle skydda några eller alla arter. Resultaten visade inte helt oväntat att värderingen av hotade arter i skogen ökar ju fler arter som skyddas. I två senare studier analyserade Boman & Bostedt (1999) samt Fredman (1995) värderingen av olika populationsstorlekar av specifika hotade arter, nämligen varg och vitryggig hackspett. I detta fall visade det sig att den viktigaste värdekomponenten utgjordes av respondenternas önskan att garantera artens överlevnad, eller vad ekonomer brukar kalla för ett existensvärde. Boman, Bostedt & Persson (under tryckning) visar hur man kan kombinera data på värderingar med ekologisk information för att göra en geografisk fördelning av en svensk vargstam.

Kan man öka viltets bidrag till välfärden?

Forskningsresultaten som jag beskrivit här ger ingen fullständig bild av den ekonomiska forskningen på viltområdet, men illustrerar en del av det vida spektrum av värden som på olika sätt är kopplade till vilt. För den ovane känns det kanske märkligt att betrakta dessa värden som ekonomiska. Ekonomen ser det dock som alldeles naturligt, eftersom alla dessa nyttigheter på olika sätt utgör begränsade resurser. Samtidigt kan man konstatera att det finns en mängd delområden kvar att undersöka. Forskningen kan förhoppningsvis också bidra till framtida beslutsunderlag som är tänkta att öka viltets bidrag till välfärden i samhället. De mest intressanta frågeställningarna har dessutom ofta en tvärvetenskaplig eller mångdisciplinär karaktär, där bland andra ekonomer, ekologer och sociologer har stora

möjligheter att samarbeta på ett förtjänstfullt sätt. Sådana frågeställningar är hur viltets värde beror på olika sammansättningar på viltstammarna (avseende exempelvis ålder, kön eller geografisk fördelning), hur jakten fördelas mellan jägarna, tillgängligheten till naturen och viltet, samt attityder till osäkerhet och risk (t.ex. avseende jaktutbyte eller utdöenderisk för hotade arter). Dessutom är det mycket viktigt att samtidigt föra en diskussion om hur vi bör väga olika individers och grupperns intressen mot varandra i alla dessa frågor.

Om vi får större kunskap om dessa och andra aspekter på viltets ekonomiska värden, så ökar våra förutsättningar för en bättre hushållning med viltet, och därmed ett större välfärdsekonomiskt bidrag från vilt. Indirekt kan man eventuellt också uppnå positiva effekter i andra delar av samhällsekonomin.

Slutsatser

Sammanfattningsvis kan vi dra några mycket väsentliga slutsatser om ekonomiska aspekter på vilt och jakt. För det första är det uppenbart att viltets värde täcker mycket mer än det vi ser på marknaden. För det andra kan vi konstatera att viltets värde är föränderligt i tid och rum, bland annat beroende på att människors värdering av viltets nyttigheter förändras. Om vi skall kunna hushålla med dessa nyttigheter så måste vi på ett eller annat sätt väga ihop viltets olika värden. Slutligen är det en stor utmaning att utifrån denna sammanvägning finna välfärdsförbättrande vägar, eftersom problematiken är mångdimensionell. Så länge vi lever i en föränderlig värld så kommer vi knappast att nå någon slutgiltig lösning. Gamla vägar kommer ständigt att behöva omprövas till förmån för nya alternativa vägar. Möjligen är detta beslutsfattarens förbannelse och forskarens välsigelse!

Referenser

- Anon, 1996. *Nationalencyklopedin, Nittonde bandet*, s. 472. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Boadway, R.W. & Bruce, N. 1984. *Welfare Economics*, s.1. Oxford: Blackwell Publishers.
- Boman, M. & Bostedt, G. 1999. Valuing the wolf in Sweden: Are benefits contingent on the supply? I: Boman, M., Brännlund, R. & B. Kriström (red.), *Topics in Environmental Economics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, s. 157–174.
- Boman, M., Bostedt, G. & Persson, J. Under tryckning. The bioeconomics of the spatial distribution of an endangered species – The case of the Swedish wolf population. *Journal of Bioeconomics*.
- Brännlund, R. & Kriström, B. 1998. *Miljöekonomi*. Lund: Studentlitteratur.
- Carlyle, T. 1849. Occasional discourse on the negro question. *Fraser's Magazine for Town and Country*, Vol. XL.
- Ek, B. & Gemmel, P. 1993. Skogens produkter. *Skog & Forskning* 3/93, s. 32–39.
- Ericsson, G., Boman, M. & Mattsson, L. 2000. Selective versus random moose harvesting: Does it pay to be a prudent predator? *Journal of Bioeconomics* 2, s. 117–132.
- Fredman, P. 1995. The existence of existence value – A study of the economic benefits of an endangered species. *Journal of Forest Economics* 1(3): 307–328.
- Johansson, P-O. 1989. Valuing public goods in a risky world: An experiment. I: Folmer & van Lerland (red.), *Valuation Methods and Policy Making in Environmental Economics*. Amsterdam: Elsevier.
- Kriström, B. & Skånberg, K. 2001. Monetary forestry accounting including environmental goods and services. *Investigacion Agraria Sistemas y Recursos Forestales: Fuera de Serie* N 1-2001.
- Mattsson, L. 1990. Hunting in Sweden: Extent, economic values and structural problems. *Scandinavian Journal of Forest Research* 5, s. 563–573.

Viltet en tillgång för markägarna

ERIK DU RIETZ

Civiljägmästare
Sveriges Jordägareförbund
Stockholm

Viltförvaltning är en areell näring

”Det levande viltet är allas gemensamma egendom” påstod Naturvårdsverket i samband med utarbetandet av en förvaltningsplan för lodjur, vilket betyder att viltet inte får något större värde för markägaren.

Sveriges Jordägareförbund utredde saken och kom fram till att ”Det levande viltet inte är någons egendom”.

Rätten att jaga anses normalt i Sverige utgöra en del av äganderätten till den fasta egendomen. I jakträtten ingår rätt att tillgodogöra sig viltet. (10 § Jaktlagen)

Skyldighet att bedriva viltvård åligger också den enskilde markägaren. (4 § Jaktlagen).

Genom jakten får markägaren på vissa villkor skörda det överskott som viltet producerar, på samma sätt som han får skörda sin skog och gröda. Nyttjandet av viltet, viltförvaltning, är därmed i praktisk mening en areell näring.

Jakträtt på vilt är en tillgång för markägaren men styrs av lagar, förordningar och rättspraxis. Allt vilt är som grundprincip fredat.

Det är genom jaktlagstiftningen som viltet får jakttider och därmed ett värde.

Om jakttiderna sätts enbart efter de biologiska gränserna och viltskötseln överläts åt markägarna som i älg- och kronhjortsskötselområdena skulle värdet öka.

Tillstånd att bära vapen och använda fällor är en förutsättning för jaktutövning. Det är därför viktigt att:

- jägarexamen utformas så, att det inte blir omöjligt att klara av densamma,
- reglerna för hur många vapen en jägare får inneha (vapengarderoben) inte skärps,
- förvaringsreglerna för jaktvapen blir praktiskt hanterbara,
- kvaliteten på jaktammunition hålls uppe och priset nere (blyförbudet).

En aktiv och professionell viltförvaltning gynnar inte bara markägarna, utan den

- skapar mervärden och ger viltet ett värde,
- ger markägaren ett positivt netto,
- ökar omsättningen på egendomen,
- ökar sysselsättningen,
- behöver en kompetent förvaltare,

- förutsätter att jakten inte omfattas av tvingande gemensamhetsjaktregler,
- utövas i tre delar
  - viltvård
  - upplåtelse av jakträtt
  - tillvaratagande av kött, skinn och troféer.

Kan vi genom aktiv viltvård öka viltets värde för markägaren?

Markägaren eller, om jakträtten är överlåtten, både markägaren och jakträttshavaren har ansvaret för viltvården.

Aktiv viltvård innebär att man **ökar antalet jaktbart vilt** genom

- anläggning av våtmarker, viltvatten och vattenhål,
- användande av EU:s arealersättning och miljöstöd, exempelvis viltbete på trädan, skyddszoner utmed vattendrag,
- viltvänligt jordbruk (typ Sigillodling), t.ex. gröna stråk, sprutfria kantzoner, grödval,
- viltvänligt skogsbruk (gröna planer, certifiering), t.ex. vårda bryn och kantzoner,

viltanpassade röjningar och tallavverkningar, hyggesplanläggning,

- uppfödning och utsättning av vilt,
- utfodring.

Aktiv viltvård innebär även att man **minskar andra viltarter** genom

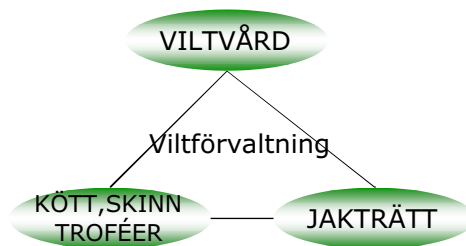
- predator kontroll, skydds jakt.

Hur får jakträtten ett värde?

- Markägaren jagar själv med sin familj och sina vänner
(– värdet är högt och individuellt)
- Upplåter jakträtten helt eller delvis.
Det jaktliga värdet påverkas av mängder av faktorer såsom upplåtelse tid, viltbonitet, vilttillgång, geografiskt läge, arrondering, tillgänglighet och störningar. Till detta kommer marknadens efterfrågan.
(– värdet i Mellansverige 100 kr/ha och år + moms)
- Upplåter jakträtten för en eller flera viltarter, t.ex. bäver, vildsvin, räv, duva, skogs-

Jakträtt på vilt är en tillgång för markägaren

- I viltförvaltningen ingår både jakträtt och viltvård

fågel under kort tid eller hela året.

På detta sätt ökar utnyttjandet av jakt-rätten och därmed värdet (t.ex. bäverjakt 6.000 kr/år + moms).

- Behåller jakträtten men säljer jakter till enskilda personer eller till jaktklubbar, företag och konsortium.

Här får markägaren den allra högsta intäkten på jakträtten men samtidigt uppstår en mängd kostnader och behov av kompetent arbetskraft. (Exempel: älgjakt 10 pers 85.000 kr + moms inkl. kost och logi 1 dag)

- Varken jagar eller upplåter (nationalparker t.ex.).
Viltvårdsansvaret gäller dock (negativt värde).

Jag hoppas på en fortsatt utveckling av nya upplåtelseformer som kan bereda flera jägare möjlighet till jakt och som bättre tar tillvara de jakttillfällen som faktiskt finns redan nu.

Vem sätter värde på viltets skinn, kött och troféer?

Det mesta av dessa produkter når aldrig den allmänna marknaden utan tillvaratas av markägarna och jägarna själva. Värdet är alltså högt men omätbart.

De flesta som säljer viltkött gör det till en grossist som dock sätter ett lågt värde på köttet men det är rationellt och arbetsbesparande för egendomen.

Direktförsäljning till kund kan variera från hela fall till enskilda kött detaljer snyggt pakerade. Värdet ökar givetvis per kg men det gäller att få alla kilona sålda (exempelvis en halv älg 55 kr/kg inkl. moms).

Förädling av viltkött till färdiga produkter och som sedan säljs i gårdsbutik eller till handeln ger givetvis det högsta värdet, men kräver mycket i form av miljötillstånd och speciell utrustning. (Exempel: rökt rådjursstek 200 kr/kg, älgkorv 90 kr/kg, andbröst 150 kr/kg, allt inkl. moms).

Skinn och troféer har sitt största värde för skytten och behålls därför ofta av densamma. Större egendomar och företag kan dock behålla troféerna för att därmed dokumentera klövviltstammarnas utveckling. Tillvaratagandet kan ge arbetstillfällen och inkomster till egendomen om kunnandet finns.

Finns det andra värden?

Jag vill här framföra mina personliga funderingar om det finns andra värden för markägaren än de nu redovisade jaktliga värdena för viltet.

Är det ett mervärde att det **finns** vilt på markerna, även om markägaren saknar jakt-rätt eller om viltet är fredat? (Existensvärde)

Glädjen att **se** och **höra** viltet, exempelvis en kronhjort, vad är det värt?

Finns det en stolthet i att det förekommer sällsynt vilt på egendomen, t.ex. en vitryggig hackspett?

Finns det vilt som i sig själva gör så att jord- och skogsbruket blir mer lönsamt?

Kan närvaron av vissa viltarter, t.ex. järpe och tjäder i skogen, raphöns och fälthare på fälten, signalera att förvaltning av egendomen sköts på ett miljövänligt sätt?

Närvaron av lodjur och varg, är det en tillgång för markägarna?

Vi vet att bestånden av jaktbart vilt markant minskar och ur den aspekten är de stora rovdjuren en klar belastning för markägaren. Detta negativa värde kan dock minska om dessa arter blir jaktbara via t.ex. en licens och inte bara som skydds jakt.

Viktigt för framtiden

Sammanfattning av vad som är viktigt för att behålla och höja viltets värde för markägaren.

- Värna om markägarens jakträtt.
- Värna om jägarnas rätt till vapen och ammunition.

- Överför mer ansvar för viltets skötsel till jakträttshavarna.
- Utveckla nya viltanpassade jord- och skogsskötselmetoder.
- Utveckla moderna upplåtelseformer för jakt.
- Utveckla nya distributionsformer, så att fler människor får tillgång till färskt viltkött.

Vilt och turism

LISA HÖRNSTEN

Forskare
ETOUR
Östersund

Vad är turism

Internationellt sett är turism en av de snabbast växande näringarna. Så expansiv är den inte i Sverige, även om den ökar hos oss också. För Sveriges del motsvarar turismen idag 2,6% av vår bruttonationalprodukt och systerländerna drygt 110 000 personer på helårsbasis. De flesta besöken görs i storstäderna, och följaktligen hamnar även merparten av inkomsterna där. Men även om turismen i glesbygden, där naturen är av stor betydelse, idag är av liten omfattning kan den i ett lokalt perspektiv ha stor betydelse. Dels kan den generera arbetstillfällen inom olika turistföretag, men turisternas närvaro kan också ge underlag för en bibehållen samhällstruktur, såsom öppethållen livsmedelsbutik eller fortsatt busstrafik. Det finns en potential för att utveckla naturturismen i Sverige, vilket jag kommer att återkomma till senare i mitt föredrag.

Innan jag går vidare vill jag reda ut och klargöra några begrepp. Med turism menas människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning, ofta

menas resor över 10 mil där man övernattar. Naturturism är sådan turism där naturen är en förutsättning eller bas för verksamheten. Med turismnäring menas företag och organisationer i ett stort antal branscher som har en stor del av sin omsättning från just turism. I turismnäringen kan ingå allt från företag som transporterar turister till en ort, stuguthyrare, affärer och guider till hantverkare som lever av turisterna. ETOUR som jag representerar, arbetar för en utveckling av turismnäringen, så att turismen genererar inkomster och arbetstillfällen. Man kan skilja på inhemsk och inkommande turism. Den inhemska turismen är svenskarnas resor inom landet. De flesta inhemska resorna görs på fritiden, till släkt och vänner, men de största inkomsterna genereras av affärsresor. Vi har också en inkommande turism, utlänningar som besöker Sverige, vars spenderingar ger bidrag till våra stadsfinanser. Av de övernattningar som görs i Sverige på hotell, stugbyar, vandrarhem och campingplatser görs en knapp fjärdedel av utländska besökare. När man frågat de utländska besökarna varför de valt att besöka Sverige, uppgav en fjärdedel att den svenska

naturen var ett "tungt vägande" skäl, medan ytterligare en dryg fjärdedel sade att den var ett "bidragande" skäl. För utländska turister är naturen alltså en viktig del av Sverige-bilden. Med tanke på naturturismens ringa omfattning och det stora intresset för svensk natur finns här en utvecklingspotential. Värt att notera är skillnaden mellan vart svenska och utländska naturorienterade turister åker i landet. Medan svenskarna åker till norra Sverige, besöker de utländska oftare till Syd- eller Mellansverige. Den natur som vi svenskar uppfattar som bra miljö för naturturism är alltså inte den som våra utländska turister söker upp.

Att använda vilt för turism

Hittills har jag pratat om natur, men dagens tema är ju vilt. En undersökning ETOUR gjort på uppdrag från Naturvårdsverket visar en koppling. Vi frågade de svenskar och tyskar som besökt Fulufjället, vår senaste nationalpark belägen i norra Dalarna, både om synen på Fulufjället, men också om känslor för svenska fjällen som helhet. Det framkom att 66% ansåg det mycket positivt att området hyser sällsynta djur och växter medan 54% ansåg det mycket positivt att veta att de fyra stora rovdjuren (varg, björn, lo och järv) kan finnas i området. Det vilda har alltså ett värde, till och med om man inte själv får se det. Samtidigt framkom en ännu mer positiv inställning till det vidare begreppet natur, hela 75% ansåg det mycket positivt att uppleva orörd natur. I orörd natur och vildmark verkar de vilda djuren vara en viktig komponent som bidrar till känslan. Och naturen är viktig för Sverige-bilden. Det är ett skäl till att vilt har ett värde för turism.

Nu tänkte jag visa några exempel på hur vilt används inom turism. I en holländsk broschyr används trafikmärket som varnar för älg för att dra blickarna till texten. Älgen är ju ett oerhört spännande och lockande djur för

många européer. Uppmärksamhet ger också Storsjöodjuret som används av SJ för att göra Jämtland spännande. Det går alltså att i marknadsföringen använda djur som ingen förväntar sig att få se. Man kan låna den stämning som ett vilt djur skapar för att ladda sitt varumärke, såsom Arctic Circle Centre som i sin logotyp har en ylande varg i fullmåne. Där kan man nog uppleva ödslig vildmark och kyla! När Kolmårdens djurpark visar en bild på en människa som simmar med delfiner upplever jag en känsla av frihet, en känsla som jag antar de vill skall gälla för hela djurparken. Det finns många aktiviteter med vilt som en viktig komponent. Arvidsjaur, Sveriges sjörikaste kommun, visar exempelvis i sin turistbroschyr upp en besökare som dragit upp en bjässe till fisk, och Seven4Seven lockar med vargpejling och upplevelser i vildmark. Vilt används även för att skapa stämningsfulla miljöer, såsom Sotarns Forsränning som har troféer och jaktredskap i sin matsal för att göra den gemytlig. Och så får vi inte glömma all den goda mat man kan laga av vilt! Företagare som väljer att använda sig av vilt i sin affärsidé, kan förstärka den ytterligare genom att inkludera vilt på menyn.

Bilden av ett resmål

Innan man gör sin resa, när man tittar i turistbroschyrer får man en föreställning om resmålet. Tillsammans med andra intryck såsom vänners berättelser, konst, litteratur, resehandböcker och TV får man en bild, som kan kallas resmålets image. När man sedan besöker resmålet, får man egna upplevelser som i sin tur påverkar och resulterar i minnen. Minnen som är bas för berättelser till vänner ger också en bild av resmålet.

Det är här viktigt att inse att många människor idag inte har någon kontakt med landsbygden, de har inga släktingar där och är själva födda och uppväxta i stadsmiljö. För den som inte har så mycket egna erfarenheter av

vistelser i naturen, kan det bli svårare att förstå att TV:s naturfilmer är koncentrat av många timmars filmande, och att fiskbjässen som fångades i Arjeplog inte hör till vardagsfångsterna.

Hur hantera viltets oberäknelighet

När vilt används i skapandet av imagen, såsom jag just visat att man gör, kan problem uppstå genom att viltet är oberäkneligt. För när man väl besöker resmålet får man ju egna upplevelser. Och om upplevelserna man har under resan inte motsvarar – eller överträffar – den föreställning man hade innan resan, finns en risk att man blir besviken. Då blir minnena efter resan inte så bra, och berättelserna till omgivningen inte så positiva, vilket påverkar resmålet image negativt. Därför skall jag nu ge exempel på hur man kan hantera viltets oberäknelighet, så att det positiva värde viltet har, kommer till användning.

– Det är svårt att överträffa synintryckens intensitet i TV. Istället kan man erbjuda någonting utöver det som TV ger. Deltagarna

kan exempelvis själva få vara aktiva och antingen göra saker på egen hand eller under ledning.

– Arbeta för en realistisk image – motsvara förväntningarna. Istället för att fokusera verksamheten på att få se det vilda, vilket kan resultera i besvikna deltagare, kan man bredda verksamheten, exempelvis med spårning och berättelser så att momentet att få se viltet inte blir avgörande för helhetsintrycket. Andra sätt att motsvara förväntningarna är att justera priset efteråt, beroende på om man fått se det vilda eller inte.

– Förbättra naturen. Som jag tidigare berört är det inte givet att turister vill ha samma natur och vildmark som vi själva. Vi vill gärna att naturturism skall kännas "äkta", men om den äkta naturen gör besökarna besvikna är det ingen bra affär. Vilt i hägn, användning av åtel och put-and-take fiske är olika exempel där naturen förbättrats.

Med detta vill jag visa att det finns olika vägar att utveckla viltets användning i turism-sammanhang. Hur stort värdet blir beror i hög grad på vilka produkter den enskilde turistföretagaren väljer att arbeta med, och hur mycket förädling av resursen vilt de innebär.

Att sälja naturupplevelser

KENNETH IDENSJÖ

Älginformatör
Grönåsens Älgshop-Älgpark
Kosta

Grönåsens Älgpark ligger mitt i glasriket, mellan de stora glasjättarna Kosta Boda och Orrefors. Glasriket besöks av många turister. Kosta Boda har årligen en besökssiffra på ca 450–500 000 besökare. Mitt i mörkaste Småland med många glasbruk, de stora skogarna och de många sjöarna. Där fattades det något i synnerhet för våra utländska turister. Det var älgen.

1994 startade min fru Inger och jag Grönåsens Älgshop – Älgpark i Kosta. Där vi driver turistanläggningen från påsk till allhelgonahelgen, ca 7 månader. Parken besöktes av ca 80 000 gäster år 2002. Där tyskarna toppar med 60%, vidare danskarna 20%, holländare 10% samt andra nationer blandat med svenskar 10%. För att nämna en resebyrå från Tyskland; Eggerlandreiser, som besökte parken i år med 196 bussar, ca 8000 gäster.

Älgparken har en areal av 12 ha fördelat på två hägn. Ett visningshägn, ett skogshägn där besökarna kan promenera en safarirunda på 1 300 meter. För närvarande har vi nio älgar, tre tjurar, fem kor och en kvigkalv. Tjurarnas hornuppsättning är en udda 18, en 12-taggare vidare en 1,5-åring, med horn som ett cykelstyre med handbroms.

Parken har en väl sorterad shop med över 1 500 olika saker med anknypning till älgen. Några exempel är älgkramisar, graverade glas, dekal, skinnkläder, älgskit på burk m.m., m.m.

I anslutning till shopen finns ett Internet-café. Vidare en information där vi visar älgen i trafiken. En autentisk olycka, en Audi 100/99-a, som kolliderat med en 9-taggad älg. Med en mansperson i bilen som fått kraftiga ansiktsskador (personen överlevde kollisionen).

En grillplats, där besökarna kan köpa och själv grilla en älggrillare (älgkorv). Intill grillplatsen finns en liten damm med foreller, och några timrade vidskydd.

Vidare kan man hyra in sig i någon av våra gäststugor som ligger i anslutning till parken.

Hur föddes nu denna idé?

Som jag sade tidigare var behovet stort att visa älgen för våra utländska turister. Men skall jag vara riktigt ärlig, så föddes nog idén av ett misstag. Det var nämligen sex tyska pensionärer, som blivit dubbelbokade i Kosta. Med andra ord ingenstans att bo. Vi fick

frågan om vi kunde hysa dem hos oss, i vår privata villa. Vi hade ju en övervåning som stod tom. Efter övervägande blev svaret ... Ja!

Det blev några älsafari med bil runt i skogarna. Vi hittade älg vid flera tillfällen. Så kom frågan, var kan man köpa vykort med älgar? Kollade in Konsum i Kosta. Där fanns vykort med kyrkan, kattungar och gratulationskort, men ingen älg. Sökte vidare efter gästernas önskemål. Fann ett 10-tal vykort med älg, på annan ort.

Här föddes idén att öppna en liten souvenirbutik, som handlade om älgen. Det blev en handskreven skylt vid vägen. Fler och fler besökare kom. Det blev dags att utöka med större butik och levande älgar. Men så fattades det pengar, så jag traskade upp till banken och presenterade min idé. Men att sälja älgskit på burk och visa älgar verkade inte vara en bra idé. Banken sade ... Nej! Kamreren tyckte att mitt projekt var minst sagt tokigt. Det fanns ju fler banker och där lyckades jag.

Under årens lopp har många av våra besökare ställt frågan, varför är du så intresse-

rad av just älgen? Kanske för att jag är född i en liten by som heter Älgkult. Jag får ofta frågan om jag jagar älg! Naturligtvis gör jag det. Både Inger och jag är uppfödda i jägarfamiljer, vi umgås med många vänner inom jägar-kåren. Jagar gör vi. Med kamera! – aldrig med vapen.

Våra tyska gäster ställer ofta frågan! Hur tillreder man älgkött? Jag har ett enkelt standardrecept. Gör älggulasch, gul lök, salt, peppar rikligt med grädde samt lingon därtill, "ond zwei deutsche Bier ind ich überleben".

Jag nämnde tidigare våra öppettider, som är ca 7 månader. Men arbetet fortsätter vidare under vintern. Skötsel av djuren. Diverse om/nybyggnationer, inköp till shopen, samt bearbetning av nästa års broschyr. Kontakter med researrangörer i Tyskland, Danmark och nytt för 2003, Holland. Besök på turistmässor. Närmast, slutet av januari är Köpenhamn. Samt en tre veckors resa till Thailand med sol och bad lata dagar för att ladda batterierna inför kommande turistsäsong med förhoppningsvis ännu fler turister.

”Sova med björnar ” svensk spets- produkt i Edsbyskogarna !

FILIP HEDBERG

Verkst. direktör
Outwild AB
Stockholm

Jag tänkte prata om björnen som en spetsprodukt. Jag är VD på företaget Sweden Bear and wildlife Safari. Vi arbetar förutom med björnar också med orrspel, tjäderspel och kungsörn. Men det är björnen som är det centrala i vår verksamhet. Under fyra år har jag arbetat intensivt med björnar. Jag har erfarenhet av björnar från mina drygt 220 fältdygn vid mitt gömsle i Edsbyn.

Historik

Först lite historik kring björnen. För 20 miljoner år sedan, under tertiärperiodens näst sista epok, miocen uppträdde den första björnen, ”Gryningsbjörnen”, *Ursavus elemensis* följt av den första *Ursus* arten, *Ursus minimus* som antror scenen under pliocen för ca 5 miljoner år sedan. Det tros också vara ur

Filip Hedberg, turistentreprenör och björnkännare, här i ett ide utanför Edsbyn.

Foto: Filip Hedberg

Gryning över tassemarker i Edsbyn, kan man skymta Gryningsbjörnen? Foto: Filip Hedberg

denna art som dagens krag- och svartbjörnar härrör. Den björn jag studerar och låter andra studera är den euroasiska brunbjörnen, *Ursus arctos* som under kvartärperioden för ca 40 000 år sedan trängde ned genom Europa och snabbt konkurrerade ut grottbjörnen, *Ursus spelaeus* från de vidsträckta björnmarkerna i Europa.

En spetsprodukt blir till

Björnen väcker väldigt starka känslor hos människor. Den är också lite kontroversiell beroende på att det är en predator och kan av den anledningen ställa till problem, så som vi upplever det ur mänsklig synvinkel.

Nu undrar ni säkert hur jag kom på den här iden? Jag har arbetet länge med turism och även med utbildning inom turism. En av mina elever ringde hem till mig i egenskap av sin roll som fältarbetare i det skandinaviska björnprojektet. Han berättade att de var ute och pejlade björn för att försöka kartlägga deras beteende m.m. Detta som ett led i arbetet med att säkra en framtida björnstam i Sverige. Han undrade om det vore möjligt att bygga upp någon form av verksamhet med björnen som spetsattraktion. Han menade att det fanns ett behov av kunskap om björn då det björnmotstånd som då fanns delvis berodde på okunskap. Därmed pekade han ock-

Mytomspunnen, hemlighetsfull.

Foto: Filip Hedberg

så på att det fanns en marknad. På frågan om detta kunde vara ett djur att skapa en turistprodukt kring kände jag att det fanns en potential i detta.

Beträffande huruvida det fanns en efterfrågan på brunbjörnsafari så hade vi lite uppgifter från ett engelskt reseföretag som visar att brunbjörn tillsammans med isbjörn var deras största säljbara produkt följt av den bengaliska tigern och tro det eller ej åtföljd av pingvin på tredje plats.

Ett av delmålen med vår verksamhet har varit att skapa och förmedla kunskap på olika sätt. Vi försöker få till stånd ett nära samarbete med media, t.ex. med Sveriges Television. Vi arbetar även tillsammans med många tidningar i arbetet med att förmedla kunskap om björnen. Andra starka sidor i det här projektet är att guiderna kan förmedla den lokala befolkningens kunskaper till turisterna. Allt detta leder till en ökad medvetenhet, något som framför allt är viktigt ute i bygderna, då det stora problemet inte är vad folk anser om björnar och vargar i Solna. Det är framför allt

här i Edsbyn och de yttre delarna av björnens södra kärnområde som det finns ett visst motstånd mot björn och andra predatorer.

Den lokala ekonomin är en viktig del i detta. Att björnen drar besökare ger gynnsamma och intressanta synergieffekter, detta gynnar i slutändan bygden, djur- och naturskyddet. Vi arbetar med målsättning att eko-turistmärka produkten björnsafari. Dels kommer vi att ge kraftiga rabatter t.ex. för medlemmar i WWF, Naturskyddsföreningen etc. och på det sättet indirekt försöka sporra till flera medlemmar. Samtidigt som det lönar sig att gå in som medlem i WWF då man kan köpa den här björnsafarin till ett reducerat pris. Att studera björn från ett gömsle innebär att det blir ett visst slitage på naturen närmast gömslet. Detta kan endast minskas genom att begränsa antalet besökare i gömslet. Att begränsa antalet besökare är även viktigt för att behålla djurens naturliga skygghet. Naturligtvis skall även arbetet på kontoret inklusive all hantering av papper inriktas på återvinning och miljötänkande.

Finare middag serveras i Metervedkojan.

Foto: Filip Hedberg

Björnsafari

Hur går då en björnsafari till? Jag arbetar tillsammans med min vapendragare Sture Nordlund från Edsbyn som också är ett av våra starka kort när det gäller guidningen. Dag 1 startas med ett välutrustat middagsbord i Metervedkojan. Namnet "Metervedkoja" härrör från den meterved som under 2:a världskriget levererades till bl.a. Stockholm. I dessa kojor bodde timmerhuggarna som arbetade i skogen med att förvandla de stora träden till hanterbart eldningsmaterial. I samband med middagen berättar Sture om det skandinaviska björnprojektet, vad de har åstadkommit och hans roll i projektet. Detta är ett tillfälle att få ut viktig information till besökarna.

Dag 2 besöker vi ett tomt björnide. Det är en intressant upplevelse att få krypa in i ett genuint björnide. Det ide vi nu använder har tillhört en pejlad björn så då finns det lite historik att berätta om själva idet och björnen, och det gör naturligtvis det hela mycket mer intressant. Därefter bådar en två dygn lång

vistelse i gömslet. Det är en lång väntan och man måste vara extremt tyst. Det går inte för sig att prata. Björnarna är väldigt individuella. Många drar alla de här djuren över en kam. Men ingen är den andra lik. Vissa accepterar ingenting. Det räcker med en kåsa som åker ner i golvet för att du inte skall få se den björnen igen på några dygn. Det är det här alla kommer för, att få se och uppleva, ett björnmöte och att om möjligt få fotografera björnen.

Att besökarna har så stora förväntningar gör det också svårt för oss. Vi försöker ge en realistisk bild av möjligheten att få se björn. Förra året (2001) såg vi björn vid 96% av de tillfällen vi besökte gömslet under två dygn. Men det innebär att det är några som inte fick se björn. I år har vi landat på ca 86%. Vi startade 1999 på en plats som utnyttjats under 14 år vilket innebar ett visst slitage i omgivningarna. År 2001 flyttade vi gömslet samtidigt som vi byggde om det. Vi leder nu bort människovitrinen via en 9 meter hög skorsten.

Att vi i år har sett björn i något färre fall beror på att vi har haft problem med storm-

Professionellt gömsle, anpassat för den kräsne fotografens behov.

Foto: Filip Hedberg

fällning av skog som markägarna varit tvungna att åtgärda varför det har blivit lite för mycket mänsklig aktivitet runt gömslet.

Lokalt samverkar vi med jägare på orten men framför allt med jordägaren som ser det här som en jättegrej för framtiden. De har planer på att drastiskt minska sina avverkningar i de här områdena då björnarna är känsliga för förändringar. Minsta lilla förändring kan innebära helt andra förutsättningar.

Lokal ekonomi

Vi betalar jordägaren ett arrende varje år, en summa som vi vill skall öka. Tanken är att denna verksamhet skall tillföra den lokala ekonomin någonting. En nöjd jordägare innebär också ökade möjligheter att bevara vissa skogsområden vilket är en garanti för att vår verksamhet skall fungera bra. Allting kostar, det finns inget som är gratis!

Statistik

Jag har räknat lite översiktligt för att få en uppfattning om hur mycket pengar som björnarna vid gömslet genererar. Jag har beräknat intäkterna per björn i en population som består av ungefär 65–70 djur. Första året inbringade 900 kronor per björn, andra året 1 800 kronor och det tredje närmare 3 000 kronor. Maximalt tror jag att det går att få ut ca 6 000 kronor per björn i Ovanåker kommun om man skall hålla den här verksamheten på en nivå som är rimlig för björnen och dess omgivning. Det är viktigt att komma ihåg att vi måste arbeta utifrån björnens förutsättningar, men också vad naturen och den lokala befolkningen klarar av.

Ungefär 11% av den totala björnpopulationen besöker det här gömslet. Av den totala populationen så är de ungefär 3% som är stadigvarande s.k. VIB (Very Important Bear). Vi försöker anpassa verksamheten till björnen

även om det finns utländska grupper som har väldigt höga krav på boende och komfort i björngömslet. Skall det fungera med tanke på björnarna så måste det vara väldigt primitivt och det kräver sin man att vistas där några dygn. Vi utgår hela tiden ifrån björnen och björnens reaktioner.

För att sammanfatta det hela. Björnen är en spetsprodukt precis som älgen vilken vi talade om tidigare. Älgen är väldigt stor och dessutom mer inarbetad än björnen. Björnen precis som de andra rovdjuren väcker starka känslor och är till viss del kontroversiell. Vi har varit med i TV-programmet "Mitt i naturen". Vi har gjort barnprogram "Myror i brallan". Vi har varit med i Aktuellt. Reaktionerna på detta i bygden är oerhört positiva och många som är skeptiska till rovdjur tycker att om vår bygd nämns i olika media så kan de få vara här ett tag till.

Jag menar att det finns en stor utvecklingspotential i detta. Vad som krävs är ett ökat och bättre samarbete med myndigheter och framför allt kanske med forskningssidan för att studera om det här konceptet fungerar eller inte, samt göra en konsekvensbedömning som är någorlunda professionell. Får man det här att fungera bra så leder det till en ökad tolerans av våra stora rovdjur och definitivt en utveckling av glesbygden.

Jag skall avsluta det här anförandet med en liten anekdot. Det var två grabbar varav den ena hade fått en björnsafari i 40-årspresent. De for från Nacka upp till Edsbyn tidigt på våren. Första dygnet i gömslet händer ingenting. Andra dygnet, då det började skymma tappade grabbarna tålamodet och gav upp rent mentalt och börjar koka kaffet. Just då kommer kommunens största björn lufsande förbi gömslet. Mannen i blå jacka tycker att det här är en otrolig upplevelse. Timmarna går. Björnen blir kvar framför gömslet på ungefär 70 meters avstånd. Till slut säger mannen i blå jacka – nu tänker jag gå och lägga mig. Vad tänker björnen göra? Och så pekade han på björnen. Jag svarade – jag har ingen

aning och vi kan inte fråga honom heller. Vi sitter uppe en stund till medan mörkret lägger sig vilket det gör ganska tidigt på vårkanten. Efter en stund närmar sig björnen gömslet och börjar gräva en grop. Det ser ut som en snöslunga när han gräver då det fortfarande

ligger ganska mycket snö kvar. Så bäddar björnen ner sig i gropen. Mannen i den blå jackan tittar alldeles förskräckt på mig och säger – här kan han ju inte sova! Vad skall vi göra nu? Jag svarar att det enda vi kan göra är att "sova med björnar"!

Foto: Filip Hedberg

Diskussion

Journalist Henrik Ekman: Panelen här består av följande personer Ulf Weinberg, Filip Hedberg, Lisa Hörnsten, Erik Du Rietz och Mattias Boman. I programmet finns angivet tre rubriker att diskutera under den avslutande diskussionen – Hur mäter vi viltets fulla värde? Missar vi viktiga poster i kalkylen? Konsekvenser för viltförvaltningen?

Hur mäter vi då viltets fulla värde? Vi har fått en hel del aspekter på den frågan. Det var spännande att höra hur Filip Hedberg har lyckats räkna ut värdet för varje enskild björn i Ovanåkers kommun och att en björn kan inbringa 3 000 kronor om året utan att bli skjuten. För Dig som är ekonom Mattias Boman måste det vara underbart att höra en så här framgångsrik kvantifiering av värdet. Tror Du på det här?

Skog. dr Mattias Boman: Jag tycker det är underbart att höra detta då det dessutom är värden som synliggörs på marknaden och därmed är mer påtagliga än de värden jag tidigare pratade om. I det här fallet handlar det om värdet av en specifik företeelse. Att utifrån detta beräkna det totala värde som vår björnstam representerar är väldigt svårt. Jag skulle vilja ställa motfrågan; Varför skall vi mäta viltets fulla värde? Vad finns det för intresse att försöka göra en sådan skattning? För mig handlar det alltid om att det är någon form av valsituation som ligger bakom ett värde och vad är det för valsituation som man uttrycker när man vill mäta viltets fulla värde?

Journalist Henrik Ekman: Motivet till att försöka värdera viltets fulla värde. Vad skulle det kunna vara?

Civiljägmästare Ulf Weinberg: Egentligen kan man ge ett ganska enkelt svar på den frågan. Det talas väldigt mycket om viltskador vilket det även gjordes under min tid på Naturvårdsverket. Anders Wetterin som fortfarande arbetar på Naturvårdsverket brukar säga att det handlar uteslutande om eländes elände dvs. viltskador av olika slag och de problem som viltet orsakar. För att göra en avvägning mellan det negativa, i form av skador som olika djurarter åstadkommer, och de positiva värden som olika djurarter representerar måste man försöka se till helheten. På den punkten är det mycket tunnsått! Vi har under årens lopp försökt att påverka olika viltforskningsprogram för att därigenom få till stånd mer socioekonomisk forskning för att studera de lite mer mjuka värdena på ett bättre sätt än man hittills gjort. Det har inte lyckats särskilt väl än så länge. Det finns många vita fält inom det här området och det är fortfarande väldigt mycket som måste göras innan man kan göra något så när korrekta jämförelser mellan plus- och minuskontot.

Journalist Henrik Ekman: Det har gjorts ett antal studier. Några har citerats här idag och det finns säkert fler. Har det varit för dålig kvalitet på dessa studier?

Civiljägmästare Ulf Weinberg: Inte i sig men de har varit väldigt få och de har varit relativt begränsade.

Journalist Henrik Ekman: Har de ställt rätt frågor?

Civiljägmästare Ulf Weinberg: Det kan jag inte svara på då de frågor som ställdes kanske var

rätt frågor vid just den tidpunkt då undersökningen gjordes. Om undersökningen gjorts tio år senare så kanske frågorna inte till alla delar var de rätta.

Herr Ingemar Öhrn: Jag tycker det finns ett generellt svar på frågan om varför vi skall försöka sätta ett värde på detta. Så länge man inte lyckas att sätta ett värde i kronor och ören på ekologiska uttag eller ekologiska tillförda värden så kommer alltid ekologin och den långsiktiga aspekten att bli förlorare i en marknadsekonomi. Kan vi inte uttrycka de här värdena i kronor och ören så blir det så att man i efterhand försöker komplettera kalkylen med dessa värden, men de kommer aldrig att få fullt genomslag i kalkylen. Därför tror jag att det är väldigt viktigt att det forskas kring hur man skall kunna prissätta ekologiska uttag och ekologiskt tillförda värden. Det Mattias Boman berättade är väldigt glädjande.

Journalist Henrik Ekman: Du har ett långt förflutet inom näringslivet och där har vi sett en utveckling mot gröna bokslut som innebär att dessa tidigare lättviktiga frågor fått ökad uppmärksamhet inom företagen. Kan Du utveckla det.

Herr Ingemar Öhrn: Det är positivt att man har kommit ett bra stycke på väg då det gäller att uppmärksamma dessa frågor. Men fortfarande saknas den ekonomiska tekniken för att kunna sätta kronor och ören på dessa värden. Här behöver forskas!

Herr Lennart Nyman: Jag vill ta upp samma problem som Ingemar Öhrn. Det otroligt dåliga ekonomiska skyddet för den biologiska mångfalden. Trots alla konventioner, nationella och internationella lagar är det ändå oerhört svårt att sätta ett ekonomiskt värde på det vi vill skydda. Det enda vi har att tillämpa är olika straffsatsar t.ex. när någon olagligt skjuter en varg. Längre har vi tyvärr inte kom-

mit trots att den biologiska mångfalden kan ha ett så stort värde i sig. Här måste vi komma ett steg längre!

Herr Tage Klingberg: Vi har dålig kunskap om hur sådana här saker värderas men det finns i alla fall en empirisk jämförelse man kan göra och det är hur hanteringen av t.ex. älg tillgången sköts av de stora skogsbolagen jämfört med oss privata markägare. De stora skogsbolagen är förhållandevis ekonomiskt rationella och de vill alltid skjuta fler älgar än vad vi privata markägare vill. Detta beror inte på att vi privata skogsägare bedömer värdet av skogen på något annorlunda sätt utan att vi sätter ett större värde på älg tillgången vilket syns i våra praktiska avvägningar.

Civiljägmästare Ulf Weinberg: För åtskilliga år sedan medan jag fortfarande arbetade på Naturvårdsverket hade vi att göra med en illegal jakt på älg från helikopter i Sareks nationalpark. Man sköt där en stor tjur och vi skulle då rikta skadeståndsanspråk i det sammanhanget. Eftersom det var förbjudet att jaga älg i Sarek kunde vi inte ange något jaktvärde och därmed inte heller något rekreativvärde i anslutning till detta. Däremot visste vi mycket väl att det fanns ett stort intresse bland fotografer och filmproducenter för de stora älg tjurarna som finns i Sarek. Vi uppskattade mot den bakgrunden vilket värde den här tjuren kunde tänkas representera. Domstolen vägrade dock att acceptera att man överhuvudtaget tog upp ett sådant värde. På den här punkten tror jag därför att det finns åtskilligt att göra. Enligt domstolen hade älgen endast ett värde som jaktobjekt och i övrigt inget värde.

Journalist Henrik Ekman: Då är således inte bara en fråga om forskning för att få instrumenten att kunna ange de ekonomiska värdena utan även en attitydfråga. Hur ser Du, Erik Du Rietz, på Tage Klingberg synpunkt att kalkylen ser annorlunda ut för de privata mark-

ägarna när det gäller älg och risk för älgskador kontra jaktvärde än vad den gör för bolagen?

Jägmästare Erik Du Rietz: Vi driver ett viltvänligt jord- och skogsbruk och det gör vi därför att vi äger marken och själva kan nyttja jakten eller sälja den för pengar. Genom att vi producerar mer foder på våra marker kan vi också hålla större viltstammar utan att få stora skador.

Journalist Henrik Ekman: Kan det vara så att skadebilden trots allt är densamma på privata marker som på bolagsmark? Du sade att ni genom att modifiera bruksmetoderna kan producera mer foder och därmed hålla en högre älgstam. Kan det också vara så att kalkylen blir annorlunda därför att man som privat markägare tillmäter älgjakten ett högre värde och därför tolererar högre skador?

Jägmästare Erik Du Rietz: Vi såg i den tabell som jag hade gjort att när markägaren själv jagade var jaktvärdet högt och när han tog vara på köttet själv så värderades det också högt. Det är viktigt för oss markägare att kunna ange ett värde på viltet när vi drabbas av intrång på fastigheten – man skall dra en ny järnväg eller bilda ett naturreservat. När då staten skall lösa den här marken är det viktigt att kunna ange ett så högt värde som möjligt.

Professor Kjell Danell: För det första skulle jag vilja gratulera "Utskottet för viltförvaltning" för att ha tagit det här initiativet och lyckats genomföra det på ett bra sätt. Bara det att viltfrågorna uppmärksammas av KSLA är värt att applådera. För det andra att det är inte bara är viltskador som diskuteras utan även viltets positiva värden. Idag upplever jag att samhällets syn på viltet förändras i positiv riktning. Visst skall vi sträva efter att på sikt kunna ange viltets fullständiga värde men på vägen dit tror jag att det är viktigt att de här åsikterna kommer ut och sprids i en vidare

krets än bara till oss som sitter i det här rummet. Jag tycker ni har gjort ett bra jobb!

Journalist Henrik Ekman: Apropå den här älgen i Sarek som av domstolen ansågs inte ha något ekonomiskt värde som fotoobjekt. Jag hörde för en tid sedan fotografen Staffan Lidstrand, en av många som har suttit i Filip Hedbergs koja och svettats. Han hade varit uppe i Sarek och fotograferat. Bl.a. hade han tagit bilder av en stor tjur som han fick pris för i BBC Wildlife Contest. Han sade – varför har man inte något ställe i södra Sverige där man låter älgarna helt slippa jakt så att de förlorar sin skygghet precis som älgarna uppe i Rapadalen? Sedan skulle man kunna avsätta området för turism, naturfotografi, upplevelser m.m. Kanske skulle intäkterna från detta vida överstiga jaktintäkterna. Kan det vara något?

Forskare Lisa Hörnsten: När vi talar om vilket värde viltet har för privata markägare och skogsbolag så är det viktigt att inse att det faktiskt har olika värde för olika intressenter. Ett skogsbolag som har som huvuduppgift att leverera virkesråvara till sin industri har inte samma syn på det vilda som en privat markägare som jagar på egen mark. På samma sätt kan man påstå att den älg som en privat markägare har på sin mark inte är lika mycket värd som en älg i Kennet Idensjös hägn. De älgarna är mycket mer värdefulla än den privata markägarens. Värdet blir olika beroende på vilken verksamhet man bedriver. Älgen kan ses som en resurs vilken kan förädlas på olika sätt. Till skillnad från skogsbolagen som kanske inte alls förädlar den här resursen har man i älghägnet drivit förädlingen väldigt långt. Det är inte säkert att ett och samma vilt alltid skall ha samma värde. Idag är det inte så.

Journalist Henrik Ekman: Våra skogsbolag äger både skog och industri. Deras huvudsakliga affärsidé är att skogen skall leverera virke till industrin. Det här håller på att föränd-

ras lite grand. Kanske kan vi få se en tudelning i ett rent industribolag och ett råvaru- eller virkesbolag som i USA. Om bolagets uppgift är att åstadkomma ett gott ekonomiskt resultat och därmed nöjda ägare så spelar det väl ingen roll om pengarna kommer från virke eller om det är intäkter från jakt eller någon-ting annat. Tror Du att det kan påverka?

Forskare Lisa Hörnsten: Det skulle kunna påverka men samtidigt är det ganska lätt att hugga ner träd. Jag vill inte förringa vår skogs-näring men att arbeta med turism och vilt-turism är ett helt annat sätt att arbeta. Om man har ett företag med traditioner som är kopplade till virkesutnyttjande och virkespro-duktion så är det en ganska stor omställning att börja arbeta med turism. Det krävs ett annat tänkande. Ett nytänkande som man inte är van vid i skogsnäringen.

Jägmästare Erik Du Rietz: Jag vill skicka bol-len vidare till Sveaskog och Jimmy Pettersson som sitter här. Kan Du säga någonting om hur Sveaskog arbetar med dessa frågor?

Jaktansvarig Jimmy Pettersson: Jag har nu varit på Sveaskog i drygt en månad. Vi har delat upp gamla Domän i fyra delar, skog, virke, fastighet och sedan ett område som heter upplevelse, jakt och fiske. Vi satsar på den delen och det kommer att innebära vissa saker, riktigt vad får vi se framöver. Jag var tidigare chef på Östermalma och där gjorde vi en satsning på att tjäna pengar på både virke och jakt. Det förefaller som, om man satsar lång-siktigt på detta, att man kan tjäna lika mycket pengar på de här bitarna. Men det tar ett antal år att komma dit.

Journalist Henrik Ekman: Kan Du utveckla detta för det här är en intressant fråga och förmodligen är det inte helt okontroversiellt.

Jaktansvarig Jimmy Pettersson: Nej det är det naturligtvis inte. Men om vi antar att vi använ-

der skogsmarken mer mångfacetterat. Om vi använder kantzonen och övriga delar av skogsmarken som inte är lämpad för virkesproduktion till foderproduktion så kommer det att hända saker. Produktions-skogen kommer då att få vara i fred. Vi kan ha högre viltstammar vilket ökar intäkterna på den sidan. För att åstadkomma detta fordras ett "finlir" och det fordras naturligtvis också ett intresse. Jag kommer att försöka tillämpa detta framöver och jag hoppas att vi kan få med planerarna och de som röjer bestånden i det här tänkandet.

Journalist Henrik Ekman: För en månad sedan var det en serie inslag i Naturbruk på radio där man slog larm om att älgskadorna håller på att slå ut sågverken. En bekymrad sågverksägare berättade att man ofta tvingas vraka stockarna. I programmen sade man att det är fullständigt orealistiskt att jakt och älgar skulle kunna ge inkomster i paritet med virkesproduktionen.

Jaktansvarig Jimmy Pettersson: Tänk att få använda 10 000 ha i ett väl avgränsat område och köra det under en omloppstid på 80–100 år och samtidigt arbeta maximalt med jaktutnyttjandet för att se vad det skulle ge med ränta på ränta jämfört med att odla bara skog. Jag lovar att från det här området kommer det inte 0 kronor i intäkt på skogssidan. Det kommer att vara något annat. Vad vet jag inte. Men det kommer att ge någonting i slutändan. Det är inte alls fråga om att överstora stammarna eller minimera stammarna som vi skall dela med vargarna utan någonstans där mitt emellan. Naturligtvis får vi skador på skogen med de överstora älgstammar vi har haft i kombination med dagens virkesåkrar.

Herr Hugo von Sydow: Jag riktar mig främst till dem som sysslar med björn och i någon mån varg. Med ökad ekoturism i dessa avseenden så minskar vi samtidigt avståndet mellan rovdjuret och människan. Vi uttraderar

så småningom den respekt som naturligen finns på ömse sidor. Min farhåga är den och den delas nog av många att en dag kommer de årligen rapporterade incidenterna att övergå till någonting allvarligare. Frågan är då: Har vi beredskap? Har ekoturismen beredskap att hantera en katastrof i möte mellan i första hand björn, varg och människa? Är värdet av en sådan händelse positivt eller negativt?

Vildmarksguide Filip Hedberg: Varg kan jag inte uttala mig så mycket om men när det gäller björn så handlar det lite om arbetssätten. När det gäller tillbud så tror jag personligen att oavsett om man har två eller tre björnsafariföretag så kommer det väl att så småningom bli ett allvarligt tillbud i och med att det är många som vistas i skog och mark och då tänker jag inte minst på jägarna.

Civiljägmästare Ulf Weinberg: Först en kommentar när det gäller mångbruket av skogen. Det handlar ganska mycket om vad som hände på 1950–60-talet när Erik Höjer var generaldirektör för dåvarande Domänverket. Han hade varit i USA och kom tillbaka med vissa idéer om Multipel use i skogsbruket. Jag arbetade vid den tiden på Naturskyddsföreningen och hade man något problem som berörde de statliga skogarna och som var av naturskyddskaraktär då gick man till Erik Höjer och lutade sitt trötta huvud mot honom och han brukade lösa det hela på ett för naturvärden fördelaktigt sätt. Vad beträffar björn så är det faktiskt så att vi har haft 8 eller 9 incidenter där människor skadats av björn i Sverige. Vi har haft en olycka i Finland där en joggare har dödats av en björn. Samtidigt skall man komma ihåg att varje år så har vi kanske 100-tals möten mellan björn och människa där det inte händer någonting. Men tyvärr måste man räkna med att likaväl som det inträffar en dödsolycka i Finland kan det inträffa en dödsolycka i Sverige. Visserligen har de flesta av de incidenter som vi har haft här i Sverige gällt jägare men inte riktigt alla. Det måste fin-

nas beredskap för att vi en dag kan befinna oss i den situationen att en person i Sverige har dödats av björn.

Journalist Henrik Ekman: Kan det vara så att sättet att skildra björn i medierna invaggar människor i någon falsk trygghet. Det går väldigt mycket ut på att det är ingen fara.

Vildmarksguide Filip Hedberg: Jag tycker att man skall kritiskt granska hur björnen framställs i medierna. Björnen är ett stort djur med stor potential om den riktar sin styrka fel. Har man sett en björn i aktion och hur den löser olika uppgifter så förstår man att den besitter enorm styrka. När man talar om ifall det finns någon beredskap för en björnolycka måste man samtidigt ställa frågan om det finns en mental förberedelse i samhället i stort.

Skogsägare Bertil Forsberg: Jag är gammal träto broder till Lennart Nyman och Ulf Weinberg. Vi bryter arm om varg och har gjort det regelbundet under många år. Jag tycker att vi har haft ett bra samarbete även om vi inte alltid kommit till samma slutsats när vi diskuterat. Jag är ordförande i Jägarförbundet Värmland och sitter i förbundsstyrelsen för Jägarförbundet och deltar med glädje i den här debatten och diskussionen. Den här konferensen är ett bra initiativ. Tänk att få åka till 08-område och prata stora rovdjur och viltförvaltning. Det händer inte varje dag! Jag delar både Erik Du Rietz och Tage Klingbergs uppfattning eftersom jag själv är skogsägare och lever i samma anda.

Jag tänkte tala lite om viltturism och viltets värde. Självklart tycker jag att det är bra att den här frågan diskuteras. Jag tänkte tyvärr lägga lite sordin på den här annars så fina dagen. Jag vill att Du Mattias Boman från och med nu är kommunalråd i Storfors kommun. Inom Storfors kommun har vi i Jägarförbundet Värmland sedan mer än 50 år tillbaka en kursgård, en utbildningsanläggning, en jakt-

anläggning och en viltforskningsanläggning med stor betydelse för jakten i hela Mellansverige. På den här fastigheten så utbildar vi väldigt mycket folk. Vi arrangerar jakter, vi säljer vilt m.m. Värdet av detta är på årsbasis ungefär 300 000 kronor. Nu har vi fått in en fyrbent jägare till och det är vargen som har kommit in i detta område. Då uppstår frågan hur dessa intäkter skall fördelas och det är vad jag vill att Du skall hjälpa mig med. I det s.k. Väsereviret finns det minst två vargar och det sträcker sig då in på jägartorpets anläggning. Dessa vargar har orsakat skador för lantbrukare som motsvarar ganska stora belopp. Det är nötboskap det handlar om i det här fallet och det handlar om stora bekymmer. Vi har fått tillstånd att försöka skjuta bort en av vargarna. Det har hittills inte lyckats. Stängselbehovet för att göra lantbrukaren fri från det här bekymret och kunna bedriva sin näring på det sätt man har tänkt sig ligger på 15 miljoner kronor för ett vargrevir. På jägartorpet har nu för första gången på tusen år inte jagats med hund då det inte går inte att släppa en hund längre. Det betyder att i stort sett all utbildningsverksamhet vad gäller den delen och den aktiva älgjakten i år inte har kunnat genomföras på samma sätt som tidigare. Det betyder att vi inte kan få in de här 300 000 kronorna och då är min konkreta fråga – hur plockar vi hem dels 15 miljoner i stängselpengar plus 300 000 kronor till Jägarförbundet i Värmland?

Skog. dr Mattias Boman: Det är onekligen en intrikat fråga. Jag tror inte att det är en fråga som man löser bara i Storfors kommun med tanke på de belopp som nämndes här. Vad gäller de 15 miljonerna så är anledningen till att vargarna finns där inte bara en Värmlandsangelägenhet utan det finns ett nationellt intresse för att de skall finns där och därför måste de här 15 miljonerna betalas på nationell basis.

Vad gäller jaktbortfallet så är det också en fråga hur vi skall väga olika gruppers intres-

sen mot varandra. Eftersom vi nu har den rovdjurspolitik vi har och det nationella intresset är att bevara arten bortser man från det regionala intresset i det här fallet. Kanske borde man tillmäta de lokala intressena i Värmland större vikt. Det är en politisk fråga.

Journalist Henrik Ekman: Vi talar om hur vi mäter viltets fulla värde och vi har lärt oss att värdet kan vara positivt eller negativt. Det är fullt möjligt att kalkylen slutar på ett minus. Vad blir slutsatsen av det? Skall vi plocka bort dem? Får en viltart ha minus?

Skog. dr Mattias Boman: Om kalkylen slutar på minus då har vi gjort fel i vår viltförvaltning.

Jägmästare Erik Du Rietz: Jag bor också i ett vargrevir. När jag pratar varg hemma så säger någon – men de är ju så vackra. Kan ni inte tjäna pengar på vargturism? Vargturism har vi inte hört någonting om, Lisa?

Forskare Lisa Hörnsten: Om man tänker sig vargturism och att arbeta med vargar ute i den fria naturen så är nackdelen den att de inte är så regelbundna och är svåra att få syn på. Det är därför förknippat med stora risker att bygga sin affärsverksamhet bara på det. Däremot finns det vargar på t.ex. Skansen, på Järvsö Zoo och i andra djurparker så visst har vargen ett värde och används för turism. Det finns idag företag som arbetar med varg och turism bl.a. vargspårning. När det handlar om turism så handlar det väldigt mycket om företagsidén och hur väl man arbetar med sin företagsidé. Det är möjligt att man kan tjäna hur mycket som helst på varg bara man kläcker rätt idé. Men den idén kanske inte är kläckt och genomförd ännu och det är upp till var och en som sitter här att ta tag i det och utveckla de tankarna.

Ordförande Bertil Forsberg: Norr om där jag bor finns det några personer som var bland

de tuffaste motståndarna mot varg för 20 år sedan när vargen återetablerade sig i Värmland. Den anläggning som byggts och var tänkt som en konferensanläggning används idag för vargturism och de tjänar pengar samtidigt som verksamheten har betytt att bygden lever vidare. Men tro inte att man åker ut i skogen för att se varg för det gör man inte, möjligtvis kan man få se spår och ibland höra vargarna yla.

Beträffande den här besvärliga frågan om kalkylen slutar på minus så är det ju så att i bokföringssammanhang slutar det ibland på minus och jag tycker att Henrik Ekmans fråga förtjänar ett svar. Jag tror att ett av svaren är att man måste ha oerhört klara och tydliga regler i en nationell förvaltning av exempelvis vargen för att man skall lyckas över huvud taget. Jag tror inte man skall diskutera turism runt vargen förrän man har en klar och tydlig bild av vad samhället vill i frågan. För det andra kan det inte vara rimligt att någon exempelvis i Storfors kommun idag skulle tjäna kanske 100 000 på vargsafari medan andra gör förluster på miljontals kronor. Först måste det lokala näringslivet – de areella näringarna – få tillgång till de ekonomiska medel som behövs för att skydda sin boskap m.m. först därefter kan man naturligtvis satsa på viltturismen. Det tror jag är förutsättningen för att det hela skall fungera.

Civiljägästare Ulf Weinberg: När det gäller en sådan här fråga så kan bokslutsresultatet se väldigt mycket annorlunda ut om man gör det på kommunal nivå eller om man gör det på nationell nivå. På kommunal nivå kan man mycket väl hamna på minus medan bokslutet på nationell nivå slutar på plus. Uppgiften för vår riksdag och regering är att i första hand se till den nationella sidan av saken. Jag skall ge ett konkret exempel på hur olika man kan se på exempelvis vargen. Ni kommer säkert ihåg att för 20–25 år sedan, när vargen först hade kommit till Värmland, så var det ett väldigt starkt motstånd där. Det fanns en dam

som var alldeles särskilt stridbar och hon var väldigt ofta i kontakt med oss på Naturvårdsverket. Hon kom med delegationer för att uppvakta oss och hon var mildt uttryckt stridbar. Jag minns henne mycket väl. Hon hade får och jag förstod mycket väl att hon inte var särskilt förtjust i att vargen hade kommit till bygden. På den tiden visste man inte att det gick att stängsla ut varg. Även om man satte upp stängsel så var de inte rätt konstruerade varför det hände att vargen gick in. Efter ett tag blev det tyst från hennes sida och jag fick höra efter någon tid att hon hade slutat med får och efter ytterligare en tid så sades det mig att hon hade skaffat en stugby. I och med det så blev vargen någonting positivt i så fall. Nu har jag det här som andrahandsuppgifter så jag kan inte riktigt gå i god för att uppgiften är korrekt. Men om den är korrekt så är det en intressant svängning i synen på en kontroversiell djurart.

Herr Tage Klingberg: Jag tänker övergå till en pluspost i kalkylen. En värdefull post som det inte nämnts så mycket om idag. I övrigt tycker jag det har varit intressanta synpunkter som har framförts. Vad jag saknar gäller jaktens betydelse för den lokala kulturen. Jakten är av stor betydelse för att bibehålla och värna och även vidareutveckla den lokala kulturen och samverkan lokalt. Ibland innebär det slitningar, strider och konflikter men likaväl måste vi ha med varandra att göra och det är kultur!

Civiljägästare Ulf Weinberg: Om man börjar samordna jakten inom ett större område så måste jakträttsinnehavarna träffas. Från att man kanske tittat lite snett på varandra och undrat vad det för en skurk på andra sidan jaktmarkgränsen så träffas man och kommer underfund med att det var väl inte så farligt. Det går faktiskt riktigt bra att prata med honom eller henne. Vad jag ville komma till är att samverkan föder samverkan. Har man börjat samverka med jakten så kan det mycket väl

hända att man fortsätter att samverka inom andra områden. Det kan gälla skogsbruket, jordbruket och vägfrågor. Samarbetet går väldigt mycket enklare. Jag skulle nästan vilja säga att har man lyckats komma överens när det gäller jakten så är det mycket enklare att komma överens i andra frågor.

Herr Lennart Nyman: Jag tänkte bygga vidare lite grand på det som Ulf Weinberg tog upp. Det man kanske skall se som värdet av den biologiska mångfalden när vi talar om viltets fulla värde är kanske just att balansera den här stora minusposten som Bertil Forsberg tog upp. Du nämnde det nationella värdet och det kanske är det man skall ta fasta på. Vi får hoppas att staten är så pass klok så att den viltförvaltning som man bestämmer sig för skall ta hänsyn till alla de här mer eller mindre uttalade utgifts- och inkomstposterna så att summan åtminstone skall hamna någonstans kring 0. Kanske kan man då säga att de biologiska mångfaldsvärden får balansera det stora underskott som man kan få lokalt.

Jag har även en kommentar till Lisa Hörnsten. Du sade att det är viktigt att ge våra turister en bild av vad som är rimligt att förvänta sig när de besöker eller reser runt i Sverige så att de inte vid hemkomsten sprider en negativ bild till följd av att de inte har fått sina förväntningar uppfyllda. Då får man inte visa upp en sådan bild som Du visade från Arjeplog och som föreställde en Canada-röding fångad i Sverige.

Forskare Lisa Hörnsten: Jag kan bara kommentera det hela med att bilden var tagen ur en riktig broschyr och att det är så man arbetar idag.

Allt fler människor som växer upp idag har en dålig koppling till naturen. Tidigare generationer har alltid haft någon mormor eller morfar som bott ute på landet vilket gjorde att man kom ut på landet och fick en naturlig relation till naturen. Med den bakgrunden är det naturligtvis lättare att inse att på TV är det

bara snabba hopklipp. Är jag däremot uppvuxen i en storstad och i princip bara har varit ute i stadsparken så kan jag inte att relatera till naturen och då är det svårare att förstå att bilden inte stämmer med verkligheten.

Civiljägmästare Ulf Weinberg: Vi har nu en ganska stor grupp människor i vårt land som inte alls har den bakgrunden som vi har och det är invandrarna. Det har inte berörts hittills idag. De har en helt annan kultur och de har ibland ett helt annat sätt att se på saker. Vårt naturintresse är ibland främmande för en del av de här invandrarkategorierna. Jag skulle inte bli förvånad om det minskade intresset för att vara ute i naturen beror på att vi nu har fler invandrare än vad vi hade när den förra undersökningen gjordes 1980. Jag tror för min del att det kan finnas goda skäl att inrikta en hel del av den här verksamheten just mot dessa befolkningsgrupper. Det kan mycket väl finnas ett stort latent intresse hos en del av våra invandrare.

Journalist Henrik Ekman: Jag var ute på Järvafältet och gjorde ett reportage åt Aktuellt för några år sedan. Där var en skolklass som höll på att friställa en ek i en aspdunge. Det var en lärare som var ute med sin mellanstadieklass från Tensta. Eleverna tyckte det var oerhört roligt och jag passade på att intervjua dem hur de värderade ett orört Järvafält för det var det som reportaget handlade om. Genomgående var svaren att de tyckte väldigt mycket om Järvafältet men det var så lite folk där och det fanns inga caféer, annars var det bra.

Civiljägmästare Ulf Weinberg: Jag kan bygga på med ett exempel till av liknande karaktär. I början på 1990-talet ingick jag i en arbetsgrupp som Skogsstyrelsen hade och där det handlade om att få ut asylsökande i naturvårds- och fornvårdsarbete. Det gick väldigt bra när det gällde personer som just hade kommit hit och som kanske hade funnits på förläggning under några månader. Däremot

var det nästintill omöjligt när de hade tvingats att sitta på förläggningen 8–9 månader. Då hade de blivit passiviserade. Men jag minns att vid något tillfälle så ställde vi frågan till dem som var ute och arbetade om det var någonting särskilt som man ville att vi skulle göra för deras trevnad. Då var det en invandrarkvinna som svarade att det skulle vara trevligt med en exkursion – till ett stort varuhus!

Forskare Lisa Hörnsten: Min avhandling handlar om friluftsliv och då studerade jag bl.a. hur ofta folk besöker skogen och där kan man konstatera stora skillnader mellan folk som bor i storstad och på landsbygd. Avståndet till skogen är också av stor betydelse för hur ofta man besöker skogen. Om avståndet är det samma oavsett om man bor i stan eller på landet så besöker man skogen mindre ofta om man bor i stan. Det finns en urbankultur i Sverige som är ganska ny. Vi är inga stadsmänniskor i själen men det här är någonting som utvecklas mer och mer, t.ex. går vi och shoppar på söndagarna. Vi sitter på caféer. Vi går ut och äter middag på restaurang osv. Det här är en kultur under utveckling och som kommer att ta utrymme från den tidigare kultur vi har haft och där vi har vänt oss mycket mot skogen och naturen. Säkerligen påskyndas den här utvecklingen av att vi får invandring från grupper som har en sådan här utvecklade urbankultur som varit civiliserad under längre tid än i Sverige. Jag menar att det här med städer i Sverige är ett nytt påfund. Det finns andra länder runt Medelhavet som har haft städer under flera tusen år. Det har vi inte i Sverige. Vi är lantisar! Därför påskyndas den här processen och vi skall vara medvetna om det och samtidigt när vi pratar om invandrare så vill jag säga att en stor invandrargrupp i Sverige är finländare och de är ännu mindre urbaniserade än vi svenskar.

Skog. dr Mattias Boman: Sådana studier som jag håller på med har mer eller mindre karaktären av folkomröstning. Vi har gått från en si-

tuation på slutet av 1800-talet då 85% av Sveriges befolkning bodde på landsbygden. Idag är det ungefär samma andel som bor i tätorter.

När man då frågar ett nationellt urval om deras värderingar beträffande hotade arter, älg eller varg så kommer gruppen tätortsboende naturligtvis att slå igenom väldigt starkt om man väger alla individer lika vilket jag normalt gör. Det är inte självklart att man skall göra på det här sättet utan man kan även använda andra tekniker.

En helt annan sak är det dramaturgiska inslaget i turismen och vad man har för förväntningar på turistbesök. Inom forskningen har man konstaterat att folk som gör ett turistbesök i ett vildmarksområde har vissa förväntningar när de kommer dit och helt klart förändras bilden under besöket. Man går därifrån med helt andra erfarenheter än man trodde man skulle få när besöket inleddes. Det betyder nödvändigtvis inte att man är besviken. Dessutom skall man komma ihåg att vilt och naturupplevelser är bara en del av ett turistbesök. Det som ofta formar den dominerande bilden av besöket är kanske snarare hur man bor, vad man får för mat och de människor man träffar.

Forskare Inga Ahlqvist: Titeln på konferensen idag är "Viltets positiva värden" och det finns en sak som vi inte har talat så mycket om. Vi har talat mycket om turism och upplevelser i samband med det. Men vad vi och många andra med oss lider en stor brist på idag är lugn och ro. Något som naturen och viltet i många fall kan erbjuda om man lär folk att ta till sig det på ett riktigt sätt. Det kanske krävs en smärre utbildning eftersom många precis som Lisa Hörnsten sade, har fjärrmat sig från naturen. Jag tror att det också kan vara något att arbeta med.

Journalist Henrik Ekman: Vill man ha lugn och ro kan jag rekommendera Filips björnkoja. Jag har suttit där i 48 timmar utan att det hände någonting.

Jaktansvarig Jimmy Pettersson: Jag har arbetat med utbildning i många år och träffat många skolklasser och slås alltid av samma sak. Barnen leker elefanter och zebror och kan väldigt mycket om tigrar och lejon men väldigt lite om våra svenska djur. Vi har 1 miljon invandrare varav de flesta bor i städerna. Vad görs det från SVT:s sida för att få ut budskapet att vi har fantastisk natur runt omkring oss som vi kan nyttja. Man har ingen aning om att det föds 100.000 älgar och 6–700 000 rådjur varje år osv.

Docent Göran Ericsson: Det finns mycket att kommentera men jag skall bara ta upp det här med urbaniseringen. Vi arbetar för närvarande med att studera den allmänna synen på varg och jakt. Då det gäller de här frågorna verkar urbaniseringseffekten slå till redan i städer av storleken 10 000 innevånare. Vi har även undersökt för hur många generationer sedan dessa personer hade en koppling till landsbygden. Det visar sig då att det har gått två generationer.

Om en person är född i staden och har ett fritidshus eller utövar någon aktivitet i naturen motverkas det negativa inflytandet av att bo i staden. Den mest positiva gruppen är i regel den som är uppvuxen i staden men har ett aktivt liv ute på landet. Minst positiva och då till bland annat varg är en person som inte har någon koppling tillbaka till landsbygden under de senaste två till tre generationerna. Det här går att komma till rätta med genom att skapa någon form av aktiviteter som koppling mellan stad och land.

Journalist Henrik Ekman: På 1980-talet var det ett starkt engagemang i Stockholm för det som kom att bli Nationalstadsparken. Närheten till naturen, biologisk mångfald och det som hör samman med det var honnörsord. Sedan dess har pendeln svängt och idag är det många arkitekter som pläderar för förtätning, höghus och en urban livsstil. Pendeln kan mycket väl svänga igen. Hur mycket tror

Du det betyder för resultaten i sådana här undersökningar?

Docent Göran Ericsson: Det betyder nog ganska mycket. Men det viktiga är den åldersgrupp som Jill Westermark arbetar med. Det är där som värderingarna grundläggs. Du och jag Henrik, oss går det inte att påverka!

Journalist Henrik Ekman: Har det under dagen kommit fram några positiva värden utöver de gängse?

Civiljägmästare Ulf Weinberg: Jag tycker konferensen har lyckats visa att det finns betydligt fler positiva värden när det gäller viltet än vad man kanske i allmänhet föreställer sig. Naturligtvis måste det få konsekvenser för viltförvaltningen. Man måste på olika sätt försöka att få resurser för att kunna bedöma de här andra värdenas omfattning och i den mån det går så bör man också försöka värdera dem i kronor. Vad politikerna är intresserade av och särskilt numera när ekonomin i princip är det allt överskuggande, är vad olika saker är värda i kronor och ören. Budskapet är att man måste försöka att i möjligaste mån se till att de här stora vita områdena som jag talade om förut inte längre är lika många och inte heller lika stora.

Journalist Henrik Ekman: Filip Hedberg vad tycker Du är ett budskap från den här konferensen när det gäller viltets värden? Har vi glömt bort något som borde lyftas fram?

Vildmarksguide Filip Hedberg: Vad jag vill trycka på är att i detta finna stora möjligheter. Även om naturturism med t.ex. björnen som spetsprodukt inte skulle kunna ersätta Edsbyverken så innebär den en del positiva värden i övrigt t.ex. att den ort man lever i omnämns i media. På så sätt hamnar man på kartan, får en identitet. Detta är något som även upplevs positivt av folk som är mycket skeptiska till rovdjur. Som entreprenör ser jag inga direkta hinder.

Forskare Lisa Hörnsten: Viltets värde för turism är väldigt avhängigt av turistentreprenörens egen företagsidé och hur väl man förädlar resursen.

Jägmästare Erik Du Rietz: Jag tror det absolut viktigaste är att vi får behålla den svenska jakten och att vi värnar om jakträtten. Ju högre värde viltet får desto större chans tror jag vi har att få behålla den. Sedan skulle jag gärna vilja ha svar på frågan: Finns det ytterligare värden? Finns det ytterligare värden för en markägare utöver de jag har belyst – jakt- och vad som hör till den?

Journalist Henrik Ekman: Det Du är inne på är i viss utsträckning en fråga om värdering, om tycke och smak. En markägare kan tycka att någonting har ett stort värde medan en annan inte tycker så.

Skog. dr Mattias Boman: Även om jag har fått klä skott som "räknenisse" under debatten vill jag ändå fortsätta att tala om posterna i kalkylen. Jag tror att vi som har suttit här idag har fått en ganska klar bild av vilka de tänkbara posterna är i kalkylen av viltets värde. Men det är ett långt steg innan de kommer att påverka det praktiska beslutsfattandet på området. Så länge vi inte lyckas beräkna dessa värden kommer de i samband med beslutsfattandet oftast att sättas väldigt lågt och kanske till 0.

Journalist Henrik Ekman: Vari ligger hindren för att få fram mer kunskap. Är det brist på forskningspengar eller är svårigheterna så stora att det behövs bättre instrument för att få reslutat?

Skog. dr Mattias Boman: Forskningsanslag får vi. Men det är ett metodmässigt svårt forskningsområde som möts med en viss skepticism från olika håll. Jag hävdar att det är bättre att försöka göra en systematisk kalkyl än att inte göra någon alls även om man kan rikta kritik mot dem.

Jag vill också poängtera tanken på hur vi väger olika grupper och individer i samhället när vi gör dessa kalkyler. Precis som i finanspolitiken så tycker man att det är etiskt och moraliskt riktigt att vi kanske väger barnfamiljer och låginkomsttagare lite tyngre i vårt beslutsfattande än vissa andra grupper i samhället. Men vilka grupper vill vi väga tyngre när det gäller viltpolitiken?

Journalist Henrik Ekman: Därmed är konferensen slut. Jag tackar er alla för en som jag tycker intressant och givande dag. Det finns säkert all anledning att återkomma till dessa frågor framöver då forskarna kommit ytterligare en bit på vägen vad det gäller att redovisa värdet i monotära termer för de olika positiva värden vi diskuterat idag.

Deltagarlista

Föredragshållare (i den ordning de uppträder):

Henrik Ekman	Moderator	
Ulf Weinberg	Civiljägmästare	
Lennart Nyman*	Naturvårdschef	WWF Sverige
Göran Ericson	Docent	SLU
Jill Westermark	Univ. adjunkt	Lärarhögskolan Stockholm
Allan Ellenius	Professor em.	
Ulf Uddman	VD	Sv. Kennelklubben
Mattias Boman	SkogD	SLU
Erik du Rietz	Jägmästare	Jordägarförbundet
Lisa Hörnsten	Forskare	ETOUR
Kenneth Idensjö	Älginformatör	Kosta
Filip Hedberg	Vildmarksguide	

Övriga deltagare:

Ahlgren Lennart *	Ordförande	Världsnaturfonden WWF
Ahlqvist Inga		Grimsö forskningsstation, viltskador
Aldén Håkan*	Agronom	Upplands Väsby
Appelqvist Carl	Projektledare	Jaktvårdsföreningen S. Älvsborg
Axelsson Gösta	Friluftspanerare	Friluftsförbundet
Axelsson Inger		Kosta
Berg Agneta	Informationschef	Svenska Jägareförbundet
Bjurholm Per		Naturvårdsverket, viltförvaltn. enheten
Bräster Kjell	Verksamhetschef	Sv. Kennelklubben
Carlestål Bo	Akademijägmästare	KSLA
Danell Kjell	Professor	SLU, Inst f markvetenskap
Danielsson Anna		Grimsö forskningsstation
Dufwa Leif	Länsassessor	Länsstyrelsen i Stockholm
Engström Henri	Platsekolog	SKB Forsmark
Fredholm Anders	Informationschef	KSLA
Frisén Rune*	Fil.lic.	Stenhamra
Forsberg Bertil		Jägareförbundet
Forsblad Lars Henrik*	Civ ing	Hudiksvall
Görling Mats	Generalsekreterare	Jägarnas Riksförbund
Haglund Margareta		Länsstyrelsen Värmland
Hamilton Gustaf		Skogsstyrelsen

Hård af Segerstad Carl	Laborator	SVA, Avd f patologi
Jansson Lars-Åke	1:e intendent	Naturhistoriska riksmuseet
Jensen Poul-Erik	Viltmästare	LRF Skåne
Johansson Mats-Ola	Viltmästare	Nyköping
Klingberg Tage*	Docent	Högskolan i Gävle
Larsson Hans-Ove	Intendent	Skansen
Lavsund Sten	Konsult	Silva Alces
Lettesjö Alf	Jaktvårdskonsulent	Jägareförbundet Södermanlands län
Lovén Henrik*	Lantmästare	Björklinge
Lundvall Anders	Forskningssekreterare	Naturvårdsverket
Lundvik Bertil	Redaktör	Svensk Jakt
Melander Olle	Dr	Turistdelegationen
Moberg Gunilla		Friluftsförbundet
Modin Thomas	Byrådir.	Länsstyrelsen Östergötland
Möller Nils*	Professor em.	Vänge
Nekby Bengt		Almunge
Nilsson Thorsten	Lantbrukare	Alvesta
Nordanstig Gunnar		Skogsstyrelsen
Nordvall Anders	Projektledare	Jakt för en aktiv landsbygd
Norrström Agge*	Jägmästare	Uppsala
Pettersson Jimmy	Jaktansvarig	Sveaskog
du Rietz Karin		Svenska Dagbladet
Rosén Bengt	Avdelningschef	Skansen
Saltin Karin		Länsstyrelsen Härnösand
Samuelsson Ove*	Agronom	Nykvarn
Sandegren Finn	Viltforskare	Ärla
Sandström Åke	Styrelseledamot	Svenska Jägareförbundet
Schepler Lars	Förvaltare	Björkvik Säteri
Sundström Bengt	Ekonomichef	Studieförbundet Mitt
Svensson Kjell*	Professor em.	Uppsala
von Sydow Hugo*	Civ jägmästare	Lidingö
Sylvén Susanne		SLU, Inst f naturvårdsbiologi
Thelin Per	Yrkesjägare	Hässelbyholms gård
Ulfsparré Carl*	Ordförande	KSLA, Utskottet f viltförvaltning
Wallander Johan	Forskare	Göteborgs universitet, Inst f zoologi
Wetterin Anders		Naturvårdsverket, viltförvaltn enheten
Widén Per	Docent	Karlstads universitet, Inst f natur o miljö
von Essen Hans	Riksjaktvårdskonsulent	Svenska Jägareförbundet
Öhrn Ingemar*	Civ jägmästare	Stockholm

* = Ledamot av akademien

Förteckning över tidigare utgivna nummer

År 2001; Årgång 140

- Nr 1 Sälen – resurs eller problem
- Nr 2 Skogliga konsekvensanalyser 1999
- Nr 3 Framtida möjligheter till ökat utnyttjande av naturresurser
- Nr 4 Verksamhetsberättelse 2000 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien
- Nr 5 Landskapet: restprodukt eller medvetet skapat?
- Nr 6 Ecologically Improved Agriculture – Strategy for Sustainability
- Nr 7 Sverige i det europeiska samarbetet
- Nr 8 Bekämpningsmedel i vatten – vad vet vi om förekomst och effekter?
- Nr 9 Odlingssystem, växtnäring och markbördighet – 18 års resultat från en tidigare ej uppgödslad jord
- Nr 10 Svenska fiskets framtid och samhällsnytta
- Nr 11 Vem sätter värde på den svenska skogen? – Trämekanisk framsyn
- Nr 12 Nutrition och folkhälsa i EU-perspektiv OCH Miljöpåverkan och framtidens matvanor OCH Framtidens mat i framtidens kök
- Nr 13 Konkurrenskraftig virkesförsörjning– ett kraftprov för skogsteknologin!
- Nr 14 Fritidsodlingens och stadsgrönskans samhällsnytta
- Nr 15 Debatt – Hur kan marknad och miljö förenas? Exemplet spannmålsproduktion

År 2002; Årgång 141

- Nr 1 Genteknik – en skymf mot Gud eller nya möjligheter för mänskligheten?
- Nr 2 Genmodifierade grödor. Varför? Varför inte? – Genetically Modified Crops. Why? Why Not?
- Nr 3 Skogsfrågor i ”Konventionen om biologisk mångfald”
- Nr 4 Mindre kväveförluster i foderodling, foderomvandling och gödselhantering!
- Nr 5 Bondens nya uppdrag OCH Shaping U.S. Agricultural Policy
- Nr 6 Verksamhetsberättelse 2001
- Nr 7 Sustainable forestry to protect water quality and aquatic biodiversity
- Nr 8 Foder – en viktig länk i livsmedelskedjan!
- Nr 9 Fortbildning för landsbygdsutvecklare
- Nr 10 Hållbart jordbruk – kunskapssammanställning och försök till syntes
- Nr 11 Närproducerad mat. Miljövänlig? Affärsmässig? Djurvänlig?
- Nr 12 Nya kunskaper inom bioteknik och genetik för nya tillämpningar på husdjur SAMT Fria Varuströmmar – konflikt med djur- och folkhälsa? Vilka möjliga utvägar finns? SAMT Exempel på verksamhet inom Jordbruksverket
- Nr 13 Bland skärgårdsgubbar och abborrar på Möja
- Nr 14 EU och EMU – broms eller draghjälp för skogen?
- Nr 15 Hur kan skogsbruk och kulturmiljövård förenas?
- Nr 16 Vilket kött äter vi om 10 år? Rött, vitt, svenskt, importerat? Vi får det samhälle vi äter oss till!
- Nr 17 Avsättning av skogsmark

År 2003; Årgång 142

- Nr 1 Det sydsvenska landskapet, framtidsvisioner och framtidsåtsättningar SAMT Idéer för framtidens skogslandskap
- Nr 2 Viltets positiva värden

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift (KSLAT) har, under olika namn, utkommit sedan 1813, då akademien grundades. Från och med 1994 utges KSLAT som en numrerad serie av skrifter (15–20 häften/år) med egna titlar. Innehållet består huvudsakligen av dokumentering från akademiens sammankomster och seminarier – även debattnummer förekommer – och speglar akademiens verksamhetsområde; de areella näringarna och till dessa knutna verksamheter.

Prenumerationspris 350 kr/år.

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien
Drottninggatan 95 B, Box 6806, 113 86 Stockholm
Tel 08-54 54 77 00, Fax 08-54 54 77 10, Postgiro 18 32 80 - 7